

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Provst F.V. Andersen som nidkær kirkevisi-
tator i Ringsted-Alsted Herreder i 1870'erne

Af Erik Nørr
x

Særtryk af Årbog for Historisk Samfund
for Sorø Amt 1988. s. 36-68.

Provst F.V. Andersen som nidkær kirkevisitator i Ringsted-Alsted Herreder i 1870'erne

Af Erik Nørr

Visitatsoptegnelser er vigtige kilder til forståelse af lokalt kirke- og menighedsliv. Samtidig er de en kilde til den almindelige kirkehistoriske udvikling. De indeholder en mængde oplysninger om præster og lærere, der kan være af temmelig personlig art. Men visitatsberetningerne fortæller ikke kun om de personer, der er blevet visiterede, de er i lige så høj grad en kilde til forståelse af visitatorerne (bisper og provster).

Danske Lov krævede, at biskoppen skulle visitere kirker og skoler hvert tredje år og provster årligt. I praksis kunne kravet langt fra overholdes, og specielt i det store Sjællands Stift kunne selv flittige visitatorer ikke nå rundt til alle sogne hurtigt nok. I det 19. årh. ophørte provsternes kirkevisitationer næsten helt, da de ved skolelovgivningen i begyndelsen af århundredet blev tillagt forøgede opgaver i skolevæsenet.

Fra Alsted Herred stammer den ældst bevarede provstevisitatsbog helt tilbage til provst Christian Laurenberg og dækker årene 1689-95¹⁾). Heller ikke i Ringsted-Alsted Herreder synes provsterne at have visiteret i kirkerne efter år 1800, og biskoppen lod sig kun se med lange mellemrum. Mynster var her 1837 og 1845²⁾, Martensen 1855, 1867 og 1881 i Ringsted Herred og 1857 og 1867/70 i Alsted Herred³⁾, dvs. 4-5 gange i en 50-årig periode.

Det manglende kirketilsyn blev kritiseret og diskuteret i den offentlige debat. Mærkeligt nok var to af de vigtigere indlæg skrevet af kapellaner fra Ringsted-Alsted Herreder. Det første kom så tidligt som 1786 fra residerende kapellan i Ringsted-Benløse, Henrich Ussing, i hans store værk »Kirkeforfatningen i de kongelige danske Stater, med dens vigtigste Fordele og Mangler samt muelige Forbedringer«⁴⁾). Det andet bidrag, der udsendtes som anonym pjece, var skrevet af personel kapellan Johannes Clausen, Stenmagle-Stenlille⁵⁾). Det var ikke uden grund, at debatindlægget var anonymt, da den unge kapellan angreb selveste biskop Martensens måde at visitere på: Han kendte ikke nok til de forhold, han skulle visitere, hverken til præstestanden eller til menighederne. Det var en stor ulempe for Martensen, at han ikke havde været sognepræst, førend han blev biskop og selv havde set tingene fra neden. Det ville have givet ham bedre mulig-

heder for at trænge ind i det sociale og kristelige liv, som var begyndt at røre sig i menighederne. Clausens egentlige ærinde med pjecen var at få biskoppen til at støtte den indremissionske bevægelse, som Clausen og Vilhelm Beck netop på denne tid stillede sig i spidsen for⁶). Men Martensen ønskede ikke særligt at fremme denne bevægelse⁷).

Som de nedenfor gengivne visitatsberetninger antyder, var der i flere af Ringsted-Alsted Herreders sogne kirkeligt og folkeligt opbrud. I Lyng- Broby pastorat var der allerede i 1830'erne skabt en forsamlingsbevægelse omkring sognepræst J.F. Fenger, der havde sympati for Grundtvig⁸). Den gryende indremission omkring Johannes Clausen vandt indpas også uden for Stenlille-Stenmagle. I flere af sognene omkring Sorø, især Pedersborg og Haraldsted, vandt baptismen en række tilhængere i 1840'erne, og der opstod strid om tvangsdåb af baptistbørn - en strid, der først blev løst med grundlovens religionsfrihed⁹). Senere fik baptisterne et fast tilholdssted i Vanløse i Stenmagle Sogn. I Haslev og omegn fik det kirkelige liv efter jernbanens indvielse i 1870 sit helt specielle udseende med en stærk missionsk vækkelse og med stationsbyens nybyggerproblemer. Der var nok for en aktiv visitator at kontrollere.

Biskop Martensen og provst Andersen

Medens Martensen som nævnt selv visiterede i provstiet 1867 og 1870, overlod han det i 1870'erne til provst Frederik Vilhelm Andersen at foretage alle kirkevisitationer i Ringsted-Alsted Herreder på biskoppens vegne. Dette gjorde han, fordi han vanskelig selv kunne overkomme at visitere hele stiftet, og især fordi han i F.V. Andersen havde en god ven og tro meningsfælle¹⁰). Biskoppen stod i personlig brevkontakt med F.V. Andersen (1820-1910)¹¹), og han havde i 1867 under visitats i Nordrup-Farendløse, hvor F.V. A. var sognepræst 1845-71, personligt konstateret, at det var en dygtig sognepræst. Det glædede sikkert også biskoppen, at Andersen i 1868 med pjecen: »Om den grundtvigske Paastand: at Folkekirken er en borgerlig Indretning« skrev imod grundtvigianerne, som Martensen også havde et godt øje til.

I 1871 gik Martensen varmt ind for, at Andersen fik det meget »fede« præsteembede Ringsted-Benløse og blev udnævnt til provst over Ringsted-Alsted Herreder (han var allerede blevet konstitueret provst ved F.L. Steenbergs død i december 1870). Martensen fremhævede i sin anbefaling, at Andersen var en »fortrinligt begavet« prædikant og en »nidkjær og samvittighedsfuld« sjælesørger, samtidig med at han var en »elskelig Character«, der havde vundet menighedens agtelse og hengivenhed. Han forbandt en levende interesse for kirken med en ikke almindelig teologisk dannelse, og hvad der ikke mindst havde betydning for provsteembedet, Andersen befandt sig endnu i en »fremadskridende aandelig Uddannelse«. Det var således ikke nogen forstokket præst, der nu skulle være provst. Martensen fremhævede også, at Andersens kolleger i provstiet ønskede ham som deres nye provst¹²).

Teologisk lå Andersen på linie med Martensen, og biskoppen glædede sig i 1879 over, at en af »mine Egne« udtalte sig i debatten om Martensens hovedværk »Den christelige Ethik«. F.V. Andersen udgav en hel bog herom¹³⁾, og Martensen takkede ham, fordi den var skrevet ikke blot »med saa stor Kjærlighed, men ogsaa med saa stor Selvtændighed«¹⁴⁾. Martensen noterede utvivlsomt ogsaa med tilfredshed, at F.V. A. i en anden pjece forsvarede biskop J.P. Mynsters eftermæle imod nogle udtalelser af Otto Møller¹⁵⁾.

Det var dog ikke alt, hvad provsten i Ringsted skrev, der behagede biskoppen lige meget, han anså således en artikel i Berlingske Tidende den 19/7-1872 om Roskilde Præstekonvents tillæg til salmebogen for uheldig og upassende¹⁶⁾, og han bad i 1880 domprovst L. Gude i Roskilde om at opponere mod F.V. Andersens disputats »Embede og Ordination i deres indbyrdes Grundforhold«, da han fandt, at »Vor kjære Ven er gaaet en Streg til Venstre«¹⁷⁾.

Men denne uenighed var undtagelsen. Det karakteristiske var det gode og inderlige forhold mellem de to, der kom til udtryk i Martensens takkeskrivelse for hilsenen til hans 70-årsdag: »Det var mig velgjørende at modtage disse Ord fra Dem, der har været blandt de Første, der sluttede sig til mig, og med hvem jeg glæder mig ved at staae i et gennem Aarene udviklet og befæstet Aandens Samfund«¹⁸⁾. Martensen nævner da ogsaa i sine erindringer provst Andersen som en af de fire provster han i sit embede har arbejdet sammen med, og som har været ham en trofast og fortrolig ven, der ogsaa i »de reent personlige Forhold« har haft stor betydning for ham¹⁹⁾. Da F.V. Andersen i 1904 kort før sin afsked så tilbage på sit teologiske liv, fremhævede han den meget store betydning Martensen havde haft for ham både personligt og teologisk²⁰⁾.

Fr. Vilh. Andersens visitatoptegnelser

Efter tilskyndelse fra Martensen foretog provst Andersen i årene 1873, 1874, 1876 og 1877 en række kirkevisitatsbesøg i sine sogne. Han førte en dagbog over sine visitater, som er bevaret i provstearkivet²¹⁾. Dagbogen er indrettet, således at den forfra indeholder optegnelser vedr. skolebesøg for perioden 1872-1932, og bagefter findes de tilsvarende optegnelser fra kirkevisitatserne 1873-77.

Oversigt over F.V. A.'s kirkebesøg 1873-77

<i>Ringsted Herred</i>	1873-74	1876-77
Haraldsted-Allindemagle		9/6-76
Jystrup-Valsøllille		27/6-76
Vigersted-Kværkeby	19/10-73	25/5-76
Nordrup-Farendløse	28/9-73	14/11-76
Vetterslev-Høm	20/7-73	2/7-76
Øde Førslev-Sneslev		16/5-76
Terslev-Ørslev		20/10-76
Haslev-Freerslev		15/9-76

Alsted Herred

Sorø	3/8-73 og 16/8-74	26/8-77
Pedersborg-Kindertofte		13/5-77
Lynge-Vester Broby	25/10-74	5/10-77
Alsted-Fjenneslev	21/9-73	12/10-77
Slaglille-Bjernede		7/10-77
Bringstrup-Sigersted	6/7-73	14/10-77
Gyrstinge-Flinterup		6/5-77
Munkebjergby-Bromme		10/5-77
Stenmagle-Stenlille	31/5-74	8/5-77

Oversigten viser, at provsten kom til alle pastorater 1 eller to gange. I Sorø mødte han 3 gange, men det ene besøg skyldtes, at provsten ønskede at se den nyrestaurerede kirke. Martensen gav Andersen frie hænder til at indrette visitatsrejserne, som han ville. I privatbreve advarede han dog provsten imod at gøre rejserne alt for anstrengende, hvilket han mente, de ville blive, hvis kirke- og skolevisitaterne kombineredes. Provstens skolevisitats »maa jo være langt mere i Detail gaende end Biskoppens, altsaa ogsaa kræve længere Tid og Anstrengelse«⁽²²⁾.

Fr. V. Andersen i sin stue i provstegården i Ringsted. Bemærk billedets mange detaljer, især det noget overlæssede skrivebord. Midtjællands lokalhistoriske Arkiv.

I 1873, 74 og 76 foretog F.V. A. ikke egentlige kirkevisitatsrejser, men mødte spredte dage i forskellige pastorater. Skønt Ringsted lå centralt i provstiet, har det været en temmelig stor opgave at tage på visitatsbesøg så mange gange. Det var kun få af stederne, jernbanen kunne være til hjælp. Til kirkebesøgene skal lægges skolerejserne. I 1873-74 kombineredes de to former for visitatser slet ikke, og i 1876 besøgte F.V. A. i forbindelse med kirkevisitatserne kun i 4 tilfælde en enkelt skole. I 1877 blev praksis lagt helt om, således at besøgene i Alsted Herreds kirker (bortset fra Sorø) blev klaret på to rejser i henholdsvis maj og oktober, og denne gang besøgte F.V. A. samtidig skolerne.

Også på en anden måde ændrede provsten praksis. I 1873 og 74 mødte visitator til de almindelige søndagsgudstjenester. Det kunne han gøre, da han som præst i det store købstadsogn havde en kapellan til at prædike hjemme. I 1876 og 77 gik provsten over til at komme også på hverdage. Det havde han ret til ifølge bestemmelserne, blot han holdt sig borte i de for landbruget travle høst- og sædetider²³).

Nedenfor er F.V. A.'s optegnelser fra kirkevisitatserne gengivet (skoleoptegnelserne udgives i anden forbindelse). Han har benyttet optegnelserne som grundlag for indberetninger til biskoppen. Disse indberetninger synes imidlertid ikke bevaret, da biskop Martensen betragtede dem som private og ikke har arkiveret dem i sit bispearkiv²⁴). Optegnelserne er gengivet ordret. For at lette den lokalhistoriske indgang til dem, er der indført pastoratoverskrifter, som ikke findes i F.V. A.'s optegnelser.

Udover optegnelserne fra 1873-77 bringes også uddrag af en indberetning fra provst Andersen: »Til Oplysning for Hs. Exc. Biskoppen ved Visitatsen i Ringsted Herred i Juli M. 1881«²⁵). Da biskoppen for første gang i 11 år mødte i provstiet, bad han F.V. A. om i forvejen at give biskoppen konfidentielle oplysninger om præster og skolelærere i herredet. Provstens udtalelser om præsterne giver en passende afrunding på hans kirkevisitatsoptegnelser.

I det følgende skal nogle af hovedpunkterne i visitatsoptegnelserne omtales.

Præsternes prædikener

Et centralt led i F.V. Andersens visitatsnotater er en bedømmelse af sognepræsternes prædikener.

Det har været diskuteret, om det var præsten, der skulle prædike, eller om det snarere burde være visitator, der skulle vise, hvordan en virkelig god prædiken skulle være. Allerede så tidligt som år 1800 blev det dog af Kancelliet fastslået, at præsterne selv skulle prædike under visitatsen²⁶). Noget andet var, at prædikenen ofte blev suppleret med en tale af visitator, hvilket biskop Mynster altid bestræbte sig på²⁷). Også to af Mynsters efterfølgere som visitatorer på Sjælland Skat Rørdam og Fønnesbeck-Wulff benyttede i nogle tilfælde chancen for at tale til menigheden²⁸). En biskop kunne også tage ordet i kirken for at imødegå en prædiken, som han ikke var enig i²⁹). I kirkekommissionen af 1868 havde man diskuteret, om det kunne kræves af en provst under kirkevisitats, at han skulle kunne tale i

opbyggende og vækkende retning. Martensen havde talt imod, da provsterne ikke blev udvalgt efter, om de var fortrinlige prædikanter³⁰).

Dette synes ikke at have været noget problem for Martensens visitatorvikar. Fr.V. Andersen formåede selv at fylde den store kirke i Ringsted, og han huskes for sine fortrinlige prædikener³¹), som ifølge sønnen litteraturprofessoren Vilhelm Andersen blev forberedt meget grundigt³²). En samling af hans prædikener blev udgivet i 1887³³).

Det fremgår imidlertid ikke af F.V. A.'s visitatsoptegnelser, om han selv har talt i kirkerne. Men hans egen kapacitet og sikkerhed som prædikant bidrog utvivlsomt til, at provsten på visitaterne lagde så stor vægt på prædikenen. Der var ikke mange præsters prædikener, der helt fandt nåde for den nidkære visitator. I modsætning til Ribebiskoppen H.A. Brorson, der i perioden 1742-63 næsten uden undtagelse bedømte præsternes prædikener med stor mildhed³⁴), var der ikke én eneste af præsterne i Ringsted-Alsted Herreder, der slap for negative bemærkninger.

På grundlag af F.V. A.'s kritik og de mange positive bemærkninger, som han også anførte, kan det fastslås, hvordan en god prædiken efter hans mening burde være. Den skulle være grundigt forberedt og godt disponeret. Den skulle være bygget over Skriften; bibelstederne skulle udnyttes ikke blot i bred almindelighed, men personligt og individualiserende. Alvoren og den dybere baggrund skulle trækkes frem. Større distraktioner og abstraktioner skulle undgås. Prædikenen måtte hverken være for kort eller for lang. Endelig måtte præstens prædiken, som vi skal vende tilbage til, ikke være præget af partifarve og i hvert fald ikke være udpræget grundtvigiansk.

Fremførelsen skulle være varm og inderlig og tale til tilhørernes hjerter. Præsten skulle tale sikkert og kraftigt, ikke lavmælt og monotont eller for hastigt, og han måtte frem for alt ikke bruge koncept. Det ville skade hele prædikenens virkning.

De kritiske bemærkninger i visitatsdagbogen blev ikke alle gengivet i præsternes embedsbøger. Provstens indførsel om visitatsen her var efter gængs fremgangsmåde holdt i bredere vendinger³⁵); præsterne skulle ikke hænges ud over for efterfølgerne i embedet.

Men provst Andersen skjulte ikke over for præsterne, hvad han mente. I nogle tilfælde pålagde han præsten »indtrængende« at forandre sin prædiken. Det kunne være som sognepræst Wedel i Bringstrup, der skulle pointere stoffet og individualisere noget mere og lade være med at tale så hastigt, monotont og utydeligt, eller som den værdige pastor Finsen i Veterslev, der blev pålagt at tale uden koncept.

Provst Andersens omfattende kritik af præsternes prædikener hang måske sammen med, at aldersprofilen blandt provstiets præster var temmelig høj. Gennemsnitsalderen var således pr. 1/1-1875 tæt ved 61 år. Provsten var med sine 54 år blandt de alleryngste. Embederne i Ringsted-Alsted Provsti var særdeles godt

aflagte med indtægter³⁶) og blev i regelen betragtet som slutstillinger. Det var således ikke alle præster i deres bedste arbejdsår, selv om Nicolai Holten ikke havde ubetinget ret i synspunktet, at præster, hvis bedste år er tilbragte i mindre indbringende embeder i Jylland ofte i deres alderdom stræbte efter at »komme til Sjælland og hvile«³⁷).

Overhøring og katekisation

Det andet hovedpunkt i provstevisitatsen var en vurdering af ungdommens kristelige kundskaber. Tilbage til Danske Lov havde det været pålagt sognepræsterne at katekisere i kirkerne, dvs. undervise og overhøre i den kristelige tro under anvendelse af en særlig metode med spørgsmål og svar. Normalt skete undervisningen på grundlag af Luthers Katekismus eller en såkaldt lærebog, hvis grundlag også var Luthers Katekismus. Efter 1856 var den altdominerende lærebog udarbejdet af Ribebiskoppen C.F. Balslev³⁸).

I 1828 indskærpedes det, at bestemmelserne om katekisation i kirkerne skulle overholdes, og at præsterne skulle indberette årligt, hvor ofte de katekiserede³⁹). Der herskede nogen tvivl om, hvem der skulle deltage i katekisationen. Der var to grupper af unge: de ugifte konfirmerede og de ukonfirmerede - med de sidste mentes især de elever, der gik til konfirmationsforberedelse, og de elever, der var udskrevet af skolen, men som endnu ikke havde alderen til at blive konfirmeret. I 1831 blev det ved to kancelliskrivelser fastslået, at de konfirmerede elever ikke ved mulkering kunne tvinges til at deltage, men at man stode på, at præsterne »i Almindelighed ved den Flid og det Liv, hvormed de udføre Katechisationerne, samt ved hensigtsmæssige Formaninger og Paamindelser, ville vide at give denne Deel af deres Underviisning en saadan Interesse«, at ungdommen deltog heri⁴⁰). I 1854 forelagdes spørgsmålet på ny for Kultusministeriet, da biskoppen i Viborg mente, at udeblivelse kunne straffes efter bestemmelserne om helligbrøde. Men ministeriet afviste bl.a. under henvisning til, at forordning af 26/3-1845 § 20 havde ophævet »positiv Tvang« til at søge kirken⁴¹).

I 1870'erne afholdt nogle af præsterne i Ringsted-Alsted Herreder særlige katekisationer for de konfirmerede elever. Det kan fastslås af de indberetninger, de hvert år indsendte via provsten til biskoppen⁴²). Indberetningerne for året 1875 fortæller, at sognepræst Blume i Terslev var den flittigste katekikator (4 onsdage i fasten og i forbindelse med altergangene i alt 10 gange). Fastetiden blev også anvendt i Slaglille-Bjernede og i Pedersborg-Kindertofte. Det sidste sted fik interesserede i menigheden også lov til at deltage i katekisationsamtalen. Sognepræsten i Jystrup N.C. Petersen tilbød sig også, men ingen ønskede at deltage i katekisationen. I Stenmagle-Stenlille, Lyng-Brøby og i Ringsted-Benløse erstattedes katekisationerne med bibellæsninger. Præsten i Alsted indberettede, at han i 1873 med konfirmanderne havde gennemgået udvalgte afsnit af Det nye Testamente, og »disse ere af de fremmeligere Børn lærte udenad«.

Provst Andersens visitatoptegnelser for 1873 og 1874 nævnte intet om overhø-

Nordrup præstegård. Det var noget særligt for F. V. Andersen at komme på visitats i Nordrup. I præstegården havde han selv boet som sognepræst 1845-71, og her var hans børn, bl.a. den senere så kendte litteraturprofessor Vilhelm Andersen, blevet født. Det smertede ham derfor, at de kirkelige forhold ved visitatsen i 1873 var stagnerende på grund af sognepræstens sygdom. Billedet, der stammer fra 1911, er gengivet efter glasplade i Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv.

ring og katekisation, hvilket måske hang sammen med, at disse visitatser var enkeltstående besøg om søndagen. Det var lettere at få den ukonfirmerede ungdom til at møde om hverdagen, hvor de alligevel gik i skole. Fra visitatserne i 1876 og 1877 omtales derimod både overhøring og/eller katekisation ved hvert enkelt besøg. Det er lidt uklart, om provsten også stillede spørgsmål, eller om det udelukkende var præsterne. Det fortælles heller ikke tydeligt, hvilke elever der var til stede og blev overhørt. Andersen benyttede blot det ubestemte: den tilstedeværende ungdom. I nogle tilfælde anførte han, at der var vel få til stede, i andre, at der var mange unge. Sandsynligvis har de fleste unge været ukonfirmerede, men man kan antage, at de steder, hvor præsterne havde holdt katekisationer for de konfirmerede, har nogle af disse også været til stede.

Generelt synes provsten at være meget mere tilfreds med ungdommens kristelige kundskaber, end han var med præsternes prædikener. Der er langt færre kritiske bemærkninger. Provstens almindelige indtryk, som han konkluderede efter at have besøgt alle kirkerne i Alsted Herred, var, at ungdommens kristendoms-kundskaber var så fortrinlige, at der var håb om, at menighederne i fremtiden ville nyde godt heraf. I Ringsted Herred var eleverne i et par af sognene langsomme til at komme i gang med svarene, men både i Haslev og Terslev viste det sig, efterhånden som overhøringen gik frem, at eleverne heller ikke her manglede

de religiøse kundskaber. Flere steder anførte provsten, at det gode resultat skyldtes et stort og godt arbejde af de nuværende og tidligere præster og lærere. Der var ikke tvivl om, at han i Nordrup-Farendløse bl.a. tænkte på sin egen tid som sognepræst, uden at han dog direkte nævnte det. Det var stort set kun i Haraldsted og Sorø, han var utilfreds med overhøringen. I Sorø skyldtes det udelukkende eleverne fra Sorø Akademi. F.V. Andersen blev herved bekræftet i sin opfattelse, at religionsundervisningen ved de lærde skoler var helt utilstrækkelig i en tid, hvor kristendommen var truet af samfundsnedbrydende kræfter. Han havde i Roskilde Præstekonvent rejst spørgsmålet om en udvidelse af religionsundervisningen, og dette initiativ førte til, at faget Religion netop i 1877 blev genindført i latinskolens to øverste klasser⁴³).

Når provsten fremhævede præsternes indsats i forbindelse med de unges kristendomskundskab, måtte han mene præsternes virksomhed i almindelighed, da der bortset fra et par eksempler i Alsted Herred ikke fandtes nogen sognepræst, der som katekisor stod over jævnmalet.

Kirkesangen og lærerens allertjeneste

Bestemmelserne om lærernes tjeneste i kirken om søndagen findes i skoleanordningen af 29/7-1814 Bilag A, og de gjaldt endnu i 1870'erne⁴⁴). De fleste forpligtelser hvilede på kirkesangeren, som var den lærer i sognet, der sang bedst. Han skulle som forsanger lede sangen under gudstjenesten og læse ind- og udgangsbønnen i koret og i det hele taget være til rådighed for præsten ved alteret under gudstjenesten. Det var også ham, der skulle sørge for vinen og brødet ved altergangen. Kirkebylæreren, der kunne være en anden end kirkesangeren, skulle bl.a. sørge for at renholde kirken, vaske alterklæderne, trække kirkeuret og føre kommunionbogen under gudstjenesten. Lærere, der hverken var kirkesangere eller kirkebylærere, var også forpligtet til at deltage i gudstjenesten sammen med nogle af de børn, der var bedst til at synge⁴⁵).

Af visitatoptegnelserne fremgår det, at F.V.A. kontrollerede menighedens sang, forsangerne, orgelspillet, ind- og udgangsbønnen, kirkesangernes optræden ved alteret og deres påklædning og udseende.

Temmelig mange steder glædede provsten sig over smuk og kraftig kirkesang under ledelse af gode kirkesangere. Andre steder gik det knap så godt. I Fjenneslev havde menigheden lyst til at synge, men en meget slet kirkesanger ødelagde det. I Jystrup havde den gamle kirkesanger mistet sin stemme, og i Bringstrup sang lærer Hedegaard falsk.

Indgangsbønnen kommenteredes i Stenmagle, hvor kirkesangeren læste den med en usædvanlig inderlighed, og i Bringstrup, hvor bønnen blev ødelagt ved at blive fremsat stærkt remsende.

Mest havde F.V. Andersen at udsætte på kirkesangernes almindelige optræden i kirken. En række steder viste kirkesangeren ikke den nødvendige kirkelige anstand, ja forholdet kunne endog som i Veterslev nærme sig det direkte forarge-

Pastor Frandsen

Pastor Blume

De to grundtvigske præster, H. P. Frandsen (Haraldsted-Allindemagle) og C. V. Blume (Terslev-Ørslev) fik de mest kritiske bemærkninger i provstens visitatsbog. De to portrætter er forstørrede gengivelser fra Trøst-Hansens billedplancher over henholdsvis Haraldsted og Terslev sognes præster, lærere og skoler. Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv.

lige. I Stenmagle henvendte provsten sig efter gudstjenesten til pastoratets to kirkesangere og pålagde dem i fremtiden at sørge for et omhyggeligere ydre, når de fremtrådte i kirken. Provst Andersen var også utilfreds med kirkesangeren i Bromme; hans optræden i kirken var præget af hans »Partis uheldige Særpræg«.

Forholdet til de kirkelige retninger

Det er under dette punkt, visitors egen holdning kommer stærkest til udtryk. Hans visitatsoptegnelser er ikke neutrale over for de kirkelige retninger. F.V. A. satte pris på et levende og aktivt menighedsliv, og han noterede, når menighedslivet byggede på en gammel vækkelse, eller der var et »Samsfund« i sognet. Dette var positivt, så længe aktiviteterne ikke var retningsprægede. I sit gamle sogn Nordrup anførte han, at ungdommens gode kundskaber bl.a. fortalte om det aktive liv i de mange »christelige Huse« i menigheden, hvorfra børnene stammede. Hovedindtrykket fra hans første besøg i Stenmagle-Stenlille, det sted hvor Johannes Clausen i begyndelsen af 1860'erne havde skabt en indremissionsk vækkelse, var også positivt. Han mente dog, at kapellan Thiel, der var tiltrukket af Indre Mission, måtte anvende »trofast, ydmyg og stadig Flid«, således at de positive elementer i menighedssamsfundet kunne bevares. Ved hans andet besøg fik provsten indtryk af, at det aktive menighedsliv dannede en god modvægt imod de »baptistiske Sectbevægelser« i pastoratet.

Mest var provst Andersen på vagt over for det grundtvigianske. Prædikenen skulle helst være uden partifarve, og præster, der med liv og sjæl tilhørte den grundtvigske retning, fik ikke noget godt skudsmål. Det var især sognepræst Frandsen i Haraldsted og Blume i Terslev, det gik ud over, både i forbindelse med visitatsen i 1876 og især i indberetningen til Martensen i 1881. Udover det teologiske var provsten imod grundtvigianernes overlegne fremtræden. Dette gjaldt både præster og lærere. Udover den ovennævnte kirkesanger i Bromme findes nogle eksempler på sådanne lærere i F.V. Andersens skolevisitatsoptegnelser. Provsten kunne dog godt gennemskue, at der bag Haraldstedpræstens stødende partiform fandtes et godt og kærligt hjerte.

I skoleoptegnelserne fremgår det tydeligt, at F.V. Andersen ikke syntes om, at lærerne sympatiserede med partiet Venstre. Det politiske kommer ikke direkte til udtryk i kirkevisitatserne undtagen i hans forklaring på, at det kirkelige liv i St. Bendts landsogn var så ringe, det skyldtes de politiske agitatorer. Det var først i 1879, at der blandt præstestanden i Ringsted-Alsted Herreder blev ansat en aktiv venstremand. I 1885 blev sognepræsten i Stenmagle-Stenlille, Henning Jensen, afskediget fra sin stilling af politiske grunde.

Hvad provst Andersen ikke skrev om de kirkelige tilstande i Haslev

Bemærkelsesværdigt omtales den indremissionske vækkelse og de noget brogede kirkelige tilstande i Haslev efter jernbanens komme i 1870 overhovedet ikke i visitatsoptegnelserne fra 1876. I indberetningen til Martensen forud for visitatsen i 1881 antydes forholdene blot, og provsten henviser til en tidligere indsendt beretning, som ikke synes bevaret. Heller ikke biskop Martensen nævner Indre Mission i sine visitatsoptegnelser om besøget i Haslev⁴⁶). Årsagen kan næppe være det forhold, at provst Andersen ikke selv tilhørte Indre Mission, han havde dog en vis sympati for den⁴⁷), og manglende sympati afholdt ham heller ikke fra at omtale grundtvigianske islæt. En anden grund kunne være, at den sognepræst, der skulle visiteres, ikke selv tilhørte IM, men heller ikke dette er tilstrækkelig forklaring på, at de stærkt gærende kirkelige forhold lades uomtalt.

Den eneste rimelige forklaring er, at provsten vidste, at biskoppen i forvejen var bekendt med disse forhold, og at de derfor kunne udelades i visitatsredegørelsen. Forholdene var måske også så forvirrede, at de ville sprænge den sædvanlige ramme for visitatsoptegnelser.

Provst Andersen indsendte hvert år i henhold til reskript af 28/12-1804 og biskoppens skr. 13/5-1865 indberetninger fra alle sognepræster i provstiet til biskop Martensen⁴⁸). Disse indberetninger indeholdt oplysninger om afholdte katekisationer (jfr. ovenfor), om messefald og bibellæsninger. De var alle temmelig korte bortset fra indberetningerne fra sognepræsten i Haslev-Freerslev, Otto Mandrup Schiøtz. Han skrev flere gange en længere redegørelse for de kirkelige tilstande i Haslev og Omegn. Det var disse redegørelser, der kunne begrunde, at

provsten intet skrev om Haslevs specielle forhold. Et par af pastor Schiøtz' beretninger skal gengives her. Først redegørelsen for forholdene i 1873.

Det spændende ved Schiøtz' indberetninger er, at han var en neutral iagttagere af alt det nye. Han var som sognepræst ganske vist part i sagen, men han tilhørte ikke selv de vakte missionskredse. Det åndelige liv prægedes i tre retninger 1) De vakte missionsfolk 2) Det kirkefjendske miljø, der fulgte med jernbanestationens opførelse i 1870 3) Andre trossamfund og sekter. Det er vanskeligt uden en tilbundsgående undersøgelse, der endnu ikke er foretaget, at afgøre, hvad der er årsag og virkning. Missionen kom til Haslev før jernbanen, men der er ingen tvivl om, at nybyggermiljøet fremmede antallet af tilhængere, hvilket sognepræsten også gav udtryk for. De andre trossamfund fik næring både fra de vakte kredse og fra de fremmede tilflyttere⁴⁹).

Det lyser ud af sognepræstens beskrivelse af forholdene i 1873, at han er bekymret for fremtiden. Han prøver på at få hånd i hanke med udviklingen ved at deltage i forsamlinger og ved at indtræde i læseforeningens bestyrelse.

Pastor Schiøtz indberettede følgende: »Kirkekatekisationer have ikke været holdte i afvigte Aar. Stemningen og Modtageligheden har her bøjet sig mere og mere hen imod opbyggelige Forsamlinger. Saadanne have været holdte dels hos vakte Menighedsmedlemmer, dels i Præstegaarden, og navnlig paa sidste Sted været stærkt besøgte. Ved enkelte Forsamlinger har ogsaa en fremmed Præst været tilstede, og holdt Foredrag. Endelig have adskillige Forsamlinger været foranledigede af tilrejsende Dissenterprædikanter. Ogsaa disse Forsamlinger har undertegnede, saa vidt muligt, bivaanet«.

Efter at have redegjort for messesfaldene i det forløbne år fortsatte sognepræsten: »Kirkegangen er god i Hasle, ligesaa i Bregentved Kapel, men noget lunken i Freerslev, hvor man er desto mindre lunken i politisk Henseende. Tilstanden har, fornemmelig i Hasle Sogn, været i usædvanlig Grad gærende i afvigte Aar. De spændende politiske Forhold have ikke været uden indgribende Betydning. Herhos synes den igjennem Pastoratet passerende Jernbane⁵⁰), med en Holdplads og et offentligt Beværtningssted omtrent midt i Hovedsognet, at ville i stadig stigende Grad fremme og forøge Indførselen af fremmede Varer, ikke blot i materiel, men og i aandelig Henseende. Der findes nu her sunde og stille Opvakte og pietistiske og rigoristiske Opvakte og betænkelig urolig sørgende Opvakte; der findes her indflyttede og ivrig arbejdende »katolsk-apostolske« Kristne⁵¹); der findes en Rest af Mormonisme, hvilken dog synes at være i Begreb med at forsvinde; der findes Nærpaarørende og Venner af (dog i andre sogne boende) Tilhængere af Grunnet⁵²); der spores endelig her umiskjendelig socialistiske Stemninger, der vistnok ere dels andenstedsfra indførte, dels fremkaldte og nærede her mod den »store og himmelraabende uretfærdige Herlighed«, hvori enkelte Medlemmer af Samfundet her paa Egnen ses at være i Stand til at leve. - Med alt dette er imidlertid Kirkegangen i Hasle Sogn - det netop særlig urolig

*O. M. Schiøtz (1806-90),
som var sognepræst i Haslev
i den periode, hvor missionen og
jernbanen kom til byen.
Foto: G. W. Alexandersen, København.
Haslev lokalhistoriske Arkiv.*

bevægede Sogn - ikke aftagende, men tiltagende. Men stærkt tiltagende er ogsaa den Aarvaagenhed og det Arbejde, som der udkræves«.

Pastor Schiøtz sluttede sin indberetning dateret januar 1874 med følgende anmærkning: »Der har nu, i løbet af indeværende Maaned, i Hasle Sogn dannet sig en Læseforening, hvis Formaal er, ikke blot at aabne Adgang til Underholdning, men tillige at udbrede almennyttig Oplysning. Der turde maaske haabes, at denne Forening, som allerede tæller 70 Deltagere, og i hvis Bestyrelse undertegnede efter Anmodning er indtraadt, med Tilsagn om at holde Foredrag ved Foreningens Møder, kunde blive et Redskab til en sund baade Afledning og Vejledning ogsaa i religiøs Henseende«.

5 år senere skrev sognepræst Schiøtz en ny lang redegørelse for de kirkelige tilstande⁵³). Han havde i mellemtiden gennem en datter og svigersøn⁵⁴) fået en tættere forbindelse til vakte kredse, og han deltog også aktivt i arbejdet omkring oprettelsen af et missionshus⁵⁵), men han var stadig temmelig bekymret for, om missionen ville holde sig på en passende moderat vej. Miljøet, der medfulgte de mange tilflyttere og udskænkningen ved stationen, blev kun nævnt indirekte: »Verdensbørnenes Lunkenhed, Letfærdighed og Dyrkelsen af Djævelen«. Sognepræsten var godt tilfreds med, hvad han kaldte frugterne af det kristelige livsrøre: at sekternes betydning var aftaget, kirkegangen var øget, og at også ikke-vakte kredse var blevet mere kirkeligt aktive.

Efter først at have redegjort for messesældene i 1878 fortsatte sognepræst Schiøtz sin indberetning med at redegøre for de kirkelige forhold i pastoratet: »Kirkekatekisationer have ikke været holdte i afvigte Aar, men talrige Forsamlinger til kristelig Opbyggelse omkring hos de ikke faa vakte Medlemmer af Hasle Menighed.

Disse Forsamlinger have i Betragtning af de her stedfindende Forhold, været mindre fremskyndede og opmuntrede, end velvillig imødekomne af Undertegnede (hvis Tilstedeværelse imidlertid ønskes og venlig udbedes, og sædvanligvis ikke forjæves)«.

»Om Tilstanden i aandelig Henseende her i Menighederne er ikke lidet at sige. Hvad der er at sige, kan dog indbegribes under disse 3 Poster: 1) Livet, 2) dets Retning og Hensigt (dets Tendens) og 3) dets hidtil fremtraadte Frugter.

1) Kristeligt Aandsliv (Vakthed og Grebthed) er i ualmindelig Grad vaagent og rørigt hos en talrig Del af Hasle Sogns Beboere. (Kun at de vel maatte »kunne bære« det!). - De gudelige Forsamlinger finde stigende Tilslutning; Flere og Flere erklære sig for »vakte«, erklære, at de føle sig nu at være »hellige«. Stor og utvivlsomt oprigtig Alvor kommer tilsyne i Betragtningen af samtlige Jordelivets Forhold og Fordringer; yderlig Strængighed lægger sig for Dagen i Dommen over Verdensbørnenes Lunkenhed, Letfærdighed og Dyrkelsen af Djævelen. Der slettes ikke efter, der glattes ikke af, der tages ikke lempelig paa noget Punkt. Saa vidt tør man vel, hvad kristelig Livsbetragtning angaar, sige, at det staar godt i Hasle Pastorat (dog fornemmelig kun i dets Hovedsogn).

2) Ses hernæst hen til det fremtrædende Livs Tendens, til dets mulige videre Gang og Udvikling, saa kan der gives Rum for glædelig Haab, dog maaske ogsaa være nogen Grund til Mistillid, for ikke at sige Frygt. Saa »vaagen og rørig«, saa nidkjær er nemlig den kristelige Livsytning i Hasle Sogn, at Faren for dens Udartning ud over Grænsen før at være Nidkjærhed »med Forstand« kunne ligge betænkelig nær. En meget vel begavet, driftig og energisk Lægprædikant, som bor i et Nabosogn til Hasle - og som *endnu* staar fast paa den »sunde Læres« Grund - har, i Forening med adskillige (ikke alle) Opvakte af Hasle Sogn og af mange andre, tildels temmelig fjærne Sogne (f.Ex. paa Holbækseggen), undfanget den Ide, at se opført her i Byen et »Missionshus«, hvori man kunde samles nogle Timer, i Regelen 2 Aftener om Ugen, for at holde og høre gudelige Foredrag og opbygge sig med kristelige Samtaler. Jeg er anmodet om at være altid, saa vidt muligt, tilstede. Ogsaa har man ønsket min Bistand til Tilvejebringelse af Betingelserne for, at Forehavendet kunde komme i Stand. Jeg har stillet mig venlig til dette Forehavende, i det Haab, at dets Iværksættelse vil tjene til Næring og Styrkelse for kristeligt Liv her på Egnen, vil blive et Værn for Lærens Renhed og Troens Sandhed; og vil blive et Bolværk, hvorfra frembrusende betænkelige »folkelige« Tendenser vil dønnne magtesløst tilbage. - Blind er jeg dog ikke for, at Aarvaagenhed er ikke uforuden, nemlig overfor en Ordfører (og Leder), som er stærkere i Peders Fyrighed, end i Pauli tøjlede Selvbetragtning og besindige og omsigtige Reflexion. Jeg nærer det Haab, at der ikke truer Folkekirken nogen Fare fra en Kant, hvorfra den hidtil har hentet sig en paalidelig og virksom Medhjælp.

3) De hidtil fremtraadte Frugter af det her stedfindende kristelige Livsrøre er der ikke megen Grund til at beklage sig over. Til disse Frugter henregnes:

- a) At Røret med den det iboende Kraft, under betimelig og hensigtsmæssig indgribende Tiltræden, korrigerer selv sine Udskejelser. Grunnets Udsendinge, som tidligere have søgt at aabne sig Indgang, men ere blevne imødegaaede baade af den indre Missions Tilhængere og af Undertegnede, have i afvigte Aar ikke ladet deres Røst høre her. Irvingianismen synes, bekæmpet paa lignende Maade, snarere at tabe end at vinde Terrain⁵⁶). Og Mormonismen, som i sidste Aar er dukket ubetydelig op igjen, er traadt frem igjennem tvende Organer (Fader og Søn), der staa paa en saadan Plads i deres Medborgeres Agtelse, at de ikke ere i Stand til at gavne, men vel til at skade den, desuden her iforvejen ikke vel anskrevne, saa lidet ændseværdige Lærevej, hvortil de bekjende sig.
- b) At Kirkegangen har været flittig i Hasle Sogn i de senere Aar, og har forbedret sig i Freerslev i den allersidste Tid.
- c) At kristelig Sans og stille velgjørende Vækkelse efterhaanden har udbredt sig videre hos Menighedens tidligere lunkne Medlemmer, og at dette er sket uden uhyggelige aabenbare Rivninger imellem disse og de opvakte Medlemmer.
- d) At Sædelighedstilstanden er forholdsvis god (Blandt 65 i afvigte Aar født Børn dog kun 2 uægte).
- e) At en ung alvorlig Mosait er bleven saa stærkt berørt af den omkring ham (som opholder sig her) vidt udbredte Vækkelse, at han ønsker min Vejledning til kristelig Sandheds Erkjendelse⁵⁷).

Betydningen af provst Andersens kirkevisitatser

Provst Fr.V. Andersens kirkevisitatser 1873-77 betød, at embederne blev flittigere besøgt, end hvis biskoppen selv skulle have klaret opgaven. Dette var i overensstemmelse med Kultusministeriets og bispernes almindelige ønske om en styrkelse af kirketilsynet, som kom til udtryk i Kirkekommissionen af 1868. Til gengæld så præsterne ikke noget til biskoppen selv i en længere årrække. Dette medførte, at biskoppen heller ikke kom på skolevisitats i samme lange periode. Styrkelsen af kirketilsynet betød således samtidig en svækkelse af skoletilsynet.

Mindst tilsyn var der med provstens eget embede Ringsted-Benløse. I hele det 19.århundrede kom biskoppen kun på visitats 6 gange. Balle var her i 1804, Mynster 1837 og 1845, Martensen 1855 og 1867 og derefter ingen før Skat Rørdams besøg i 1896⁵⁸). Fr. Münter sprang Ringsted over, da han ikke visiterede hos amtsprovster. Martensen gik udenom Ringsted i 1881, da han ikke visiterede hos gode venner (domprovst L. Gude i Roskilde var et andet eksempel herpå).

Provsten fik ved sine kirkevisitatser et nærmere kendskab til præsterne og menighedsforholdene, hvilket havde stor betydning for provstens embedsførelse. Han havde lejlighed til ved personlige samtaler på stedet at få noget at vide, som han aldrig ville have fået indberetning om, og han havde også chancen for at give et godt råd. Provsten kom ganske vist også på besøg i forbindelse med kirkesyn og skolevisitats, men det var alligevel noget andet, når udgangspunktet var præstens prædiken og gudstjenestens forløb.

Provst Andersen udnyttede bl.a. den erhvervede indsigt, når han skulle påtegne præsters ansøgninger om forflyttelse. Dette var så meget vigtigere, da biskop Martensen ofte i sin påtegning byggede på provsternes udtalelse⁵⁹). På grund af aldersprofilen blandt præsterne i Ringsted-Alsted Herreder (jfr. ovenfor) var det dog kun forholdsvis få ansøgningsudtalelser, provst Andersen skulle udarbejde. Men der var også en række andre sager, hvor udtalelser om præsterne indgik. Det var tydeligt, at provsten opfattede indtrykket fra visitatsen og påtegningen på embedsansøgninger for at være to sider af samme sag. Han benyttede nemlig visitatsprotokollen til kladdebog for sine udtalelser⁶⁰).

Et par eksempler. Selv om kapellan C.G. Thiel, Stenmagle-Stenlille ikke havde alderen og eksamenskarakteren til at komme i betragtning til det attraktive sognekald sammesteds, havde provsten fået et så godt indtryk af ham under visitatsen (sikkert bekræftet ved at 445 havde underskrevet en adresse om at få Thiel som sognepræst), at han anbefalede hans ansættelse: Det på grund af »locale Forhold besværlige og paa Grund af Sectbevægelser vanskelige Embede« ville sikkert bedst blive betjent af en »yngre og med Forholdene bekjendt Mand«, der har vist sig istand til »i paafaldende Grad at samle og holde samlet hvad der er vundet for Guds Rige«⁶¹). Martensen nøjedes med i sin påtegning at henvise til provstens anbefaling. Thiel fik ikke embedet i Stenmagle, men blev nogle måneder senere udnævnt til sognepræst i Serup-Lemming.

Andersen var mere i tvivl, da præsten i Terslev C.V. Blume i 1879 bad ham om en udtalelse. Ifølge visitatsprotokollen ville han først bl.a. have skrevet, at Blumes dygtighed for kirkens embede var begrænset af en af den grundtvigianske partistilling »flydende Eensidighed i Opfattelse« og af en vis langsom bevægelse både i forkyndelse og i personlige forhold. Hvilket betød, at han ikke kunne anbefale ham til embedet i Keldby. Provsten har dog senere streget dette over og erstattet det med en mere positiv men kortfattet påtegning, hvori Blume anbefales som en hæderlig præst, der arbejder med alvor og nidkærhed. Han havde med held samlet en menighedskreds, men arbejdet dog have båret rigeligere frugter, hvis hans syn ikke havde været »begrænset af den gr. partiopfattelse«⁶²). Andersens udtalelse stemmer godt overens med det negative indtryk, han fik under visitatsen i 1876. Det lykkedes da heller ikke Blume at blive forflyttet, han måtte blive som sognepræst i Terslev indtil 1893, to år før provst Andersen gik af som sognepræst i Ringsted og provst over Alsted-Ringsted Herreder.

Frederik Vilhelm Andersens nidkære kirkevisitatser i 1870'erne blev ikke gentaget senere. I 1881 mødte Martensen som nævnt selv i Ringsted Herred, og tre år senere tog biskoppen sin afsked. Martensens efterfølger bad ikke om hjælp til kirkevisitatserne. Følgen blev, at der i perioden 1881-96 hverken kom biskop eller provst på besøg i Ringsted-Alsted Herreders kirker.

VISITATSOPTEGNELSERNE 1873-77

1873

Bringstrup-Sigersted

1873 den 6te Juli (4de Søndag efter Trinitatis) besøgte jeg *Bringstrup Kirke* i Alsted Herred og overværede Gudstjenesten. Menigheden som den Dag var forsamlet, bestod af 15 Mennesker, deraf 5 Communicanter; og i denne lille Flok var der kun ringe Livstegn at bemærke, navnlig var den ganske taus under Kirkesangerens (Hedegaards)⁶³ maadelige Psalmesang. Paa sognepræsten, Hr. Wedel⁶⁴, kan Skylden for disse Menigheders sørgelige Tilstand visselig ikke falde. Hans Prædiken var vel uden højere Begavelse, men sund og sand, eenfoldig og inderlig, og bar kjendelige Spor af en omhyggelig Forberedelse. Han messer uden Anstød og hans liturgiske Fremtræden er smuk og værdig.

Visitor henlede Pastor Wedels Opmærksomhed paa, at hans Prædiken vilde vinde i indtrængende Kraft ved at individualisere noget Mere og ved Siden af den gode og omhyggelige Skriftbenyttelse at pointere Stoffet noget bestemtere. Tillige bemærkedes, at han taler noget for hastigt og under en vis Monotoni i Foredraget tillige af og til lidt utydeligt.

*På billedet ses J. F. Wedel,
sognepræst i Bringstrup 1863-84.
Bringstrup-Sigersted var det første sted,
provst Andersen kom på visitats
på biskoppens vegne.*

Foto H. Petersen.

Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv.

Vetterslev - Høm

S.A. den 20 Juli (6. Sønd. eft. Trin.) besøgte jeg *Hømb Kirke* i Ringsted Herred og overværede Gudstjenesten, som var besøgt af en lille Flok af c. 30 Mennesker, af hvilke de 6 vare nærværende som Daabsvidner og en Deel vare Børn. Sognepræsten, Hr. Finsen⁶⁵, talte forstandige og christelige Ord om den Retfærdighed, som gjælder for Gud, og Bønnerne, hvormed han indledede og sluttede sin Prædiken, vare varme og inderlige. Dog var der ikke nogen Dybde i hans Forkyndelse og Conceptens kjendelige Benyttelse skadede noget det ellers velgjørende Indtryk. Hans Organ til Tale og Sang er ualmindelig smukt, tydeligt og klangfyldt.

Kirkesangerens (Kjærs)⁶⁶ Ledelse af Sangen var saa slet som mulig, og hans Maade at være i Kirken grændsede nær op til det Forargelige.

Sorø

S.A. den 3de August (8. Sønd. eft. Trinit.) besøgte jeg *Sorø Kirke* i Alsted Herred og overværede Gudstjenesten. Kirken var under Reparation⁶⁷⁾, og Menigheden, som jeg anslaaer til omtrent 130 Sjæle, var samlet omkring en improviseret Prædikestol i det rummelige Chor. Sognepræst Glahns⁶⁸⁾ Prædiken var kort og god, et smukt og grundchristeligt Vidnesbyrd, ikke uden Inderlighed. Sangen var ikke meget kraftig, men Præsten messede smukt og betjente Alteret og Sacramentet med megen Værdighed. Der var intet Spor af Partivæsen i den hele Gudstjeneste, hvis man da ikke dertil vil regne, at han begyndte med at bekiende den hele Daabspagt (derunder »nedfarer til de Dødes Rige«). Der er en dygtig Organist, et klangfuldt Orgel og en vakker Chordegn.

Alsted - Fjenneslev

S.A. den 21 Septbr. (15de S. eft. Trin.) besøgte jeg *Fjennesløv Kirke* i Alsted Herred og overværede Gudstjenesten der. Efter en langvarig, i 2 Repriser foretagen Restauration⁶⁹⁾ af Asger Rygs og Fru Inges gamle Kirke stod den nu med sin hvide Granitmur og sine røde Tvillingtaarne udvendig, indvendig fornyet paa Murværk og i decorativ Henseende, saa den uden Tvivl er blandt Danmarks skønneste Landsbykirker. Kirken blev denne Søndag første Gang tagen i Brug af Menigheden, som dog neppe vare forsamlet i større Antal end omtrent 60 Mennesker. Sognepræsten, Hr. Lyngby⁷⁰⁾, gav os en Prædiken over Epistelen, smuk og hjertelig, velordnet og frit holdt, om end uden megen ethisk Dybde og heller ikke var Skriften benyttet efter nogen større Maalestok. Men hvis den Opvækkelse, som en kort Tid skal have fundet Sted i denne Menighed, har været af sund Natur, synes den nuværende Forkyndelse at maatte være tilstrækkelig til at holde den sammen. Altertjenesten var opbyggelig.

Menigheden havde Lyst til at synge, men Kirkesangeren er som saadan ligesaa slet som han er duelig som Lærer.

Nordrup - Farendløse

S.A. den 28de Septbr. besøgte jeg Nordrup Kirke i Ringsted Herred og overværede Gudstjenesten der. Denne Menighed har siden Pastor Jessens Embedstiltrædelse fristet ublide Kaar, idet Sognepræstens legemlige Svaghed har foranlediget idelige Standsninger og Omvexlinger i Forkyndelsen⁷¹⁾. Nu for Tiden besørges Prædiketjenesten af Capellan Jacobsen⁷²⁾, hidtil paa Bornholm, som ligesaa lidt som hans Forgænger, Pastor Thiel⁷³⁾, kan forblive paa Stedet over et Par Maaneder. Der var forholdsviis kun en lille Tilhørerkreds til stede i den skønne lille Kirke, som før neppe har kunnet rumme Menigheden. Heller ikke er der synderlig Haab om at Pastor Jacobsens kortvarige Tjeneste vil kunne bidrage til at samle den. Hans Prædiken var i sig selv slet ikke ringe, men saa overordentlig langsom, hæsiterende og lavmælet, at den ikke vil kunne tale Menigheden til Hjerte. Den nye Kirkesanger fattes i nogen Grad Ro og Værdig-

hed i sin Gjerning i Kirken, men den lille Flok sang, som sædvanligt, godt til det smukke Orgelspil. Capellan Jacobsen messer ikke og læser daarlig.

Vigerslev - Kværkeby

S.A. den 19. Octbr. besøgte jeg *Qværkeby Kirke* i Ringsted Herred og overværede Gudstjenesten der. Menighedens Fraværelse var ikke blot kjendelig af den, især i Forholdet til det talrige Sognefolk, saare ringe Tilhørerkreds, men ogsaa af disses hele kirkelige Habitus. Jeg hørte en temmelig elementær, almindelig Prædiken af Pastor C. Møller⁷⁴), der dog ikke egentlig bar Præg af den Distraction, hvorunder Manden ellers lider i alle Forretninger, som høre til det Administrative. Prædikenen var endogsaa ret vel disponeret og der var christelig Alvor deri, men det overordentlig lavmælede og langsomme Foredrag skader i høi Grad Virkningen af de ikke faa gode Ord, der bleve sagte. Han messer ikke godt og Menigheden synger ikke, skjøndt den føres ret ordentlig.

1874

Stenmagle - Stenlille

1874 den 31' Mai (Trinitatis Søndag) besøgte jeg *Steenmagle Kirke* i Alsted Herred, og efter Anmodning af Sognepræsten, Hr. Pastor Møller⁷⁵), indsatte jeg den nylig beskikkede Cap.p.p. Thiel⁷⁶) i Embedet. Der var en meget stor Forsamling i den rummelige og smukke Kirke, og saavel af den levende Menighedssang, af Responsorium, der blev givne med Kraft af Forsamlingen, som af hele Menighedens Maade at være paa, er det klart, at der her er et Samfund. Det tør haabes, at det vil lykkes den unge Capellan at bidrage til Samfundets Sammenhold og Vext, da han er i Besiddelse af flere gode Gaver. Han har en smuk Fremtræden, et kraftigt og klangfuldt Organ, Lethed i Talen og han messer godt. For Øieblikket lader der sig ikke sige Meget om hans Fremtid, der vil afhænge af trofast, ydmyg og stadig Flid, ikke blot i den specielle Prædikegjerning, men i det Hele i Indsamling og Fordybelse, hvortil han kjendelig trænger.

Lynge - V. Broby

S.A. den 25. Octbr. besøgte jeg *Liunge Kirke* i Alsted Herred. Der var en temmelig talrig Forsamling, dog, naar et Antal af omtrent 80 Altergjæster fraregnes, vel ikke over 50 Ikkecommunicerende, hvorved dog ikke bør glemmes, at i denne Menighed Altergjæster og Kirkegængere vist nok for en stor Deel falder sammen. Thi at her er et Menighedsliv tilstede, vistnok af gammel Dato⁷⁷) gav sig tilkjende paa den hele Forsamlings Forhold og Maade at være paa. Skjøndt Kirkesangens Ledelse var ringe nok, synger dog Menigheden godt og livligt, og der var Stilhed og Opmærksomhed under Gudstjenestens Gang. Sognepræst Tryde⁷⁸) holdt en varm og hjertelig Prædiken, maaskee noget for blød og ikke meget Skriftbegrundet, men den stod ikke lidet over Jevnmaalet af hvad der høres. En svag grundtvigsk Tone var iøvrigt kjendelig nok. Pastor Tryde kan ikke messe, men betjener Alteret med Værdighed.

Sorø

S.A. d. 16de August var jeg anden Gang i Sorø Kirke, hvis Restauration nu er fuldendt og har gjort Kirken til en af Landets skønneste. Alt hvad ifjor blev bemærket om Gudstjenesten her, stedfæstede sig ogsaa iaar, men Prædikenen var meget ringere, dog bør hensees til Evangeliets Vanskelighed (den utro Huusfoged).

1876

Ifølge Ordre fra Stiftets Biskop visiterede jeg i 1876 følgende Menigheder i Ringsted Herred:

Førslev - Sneslev

Tirsdag den 16' Mai Førsløv og Snesløv. Paa Grund af Hovedkirkens Restauration⁷⁹⁾ maatte Visitatsen afholdes i Annexkirken, som var fuld af Tilhørere, ikke blot Yngre, men ogsaa Ældre. Sognepræst Bagger⁸⁰⁾ talte christelige Ord efter Rom. 8,14-17 og saaledes væsentlig anden Betragtning af vor Barneret hos Gud. Prædikenen var bred, dog udtømte den ikke sit Stof og lod af Textens rige Indhold den hele Side liggende, som handler om den Helligaand og dens Vidnesbyrd. Derimod var Ungdommen meget vel oplyst og ikke faa Enkelte beviste ved deres forstandige Opfattelse og ved deres livlige og lyse Svar at der var arbejdet paa at bane Evangeliet en god Vei til de Unges Hjerter. Kirkesangen var ret god under det lille Orgels altfor langsomme Ledelse, og Kirkesangerens Optræden under Gudstjenesten var værdig og passende.

Vasa sacra og Messeklæder⁸¹⁾ fandtes i Orden for begge Kirkers Vedkommende.

Vigersted - Kværkeby

Torsdagen d. 25' Mai som var Christi Himmelfartsdag, visiterede jeg Vigersted og Kværkeby Menigheder i Vigersted Kirke. En meget talrig Forsamling var tilstede, meest af Ældre, dog fremviste Kirkegulvet en ret anseelig Skare af Ungdom til Overhøringen. Efter en christelig Udvikling af Dagens Lectie, hvori Sognepræsten Hr. Chr. Møller⁸²⁾ udbredte sig over det evige Herlighedsrige og Veien dertil gennem Christi Efterfølgelse, men som tiltrods for enkelte Lysglimt trættede ved sin Langsomhed og hvis Virkning derhos skadedes kjendelig ved Prædikantens Brug af hans Concept, katechiseredes med Ungdommen, der svarede vel og i det Hele beviste sig at være omhyggelig underviist. Der blev under Ledelse af Pastoratets 4 Lærere⁸³⁾ sunget smukt og kraftigt, og begge Kirkesangere udførte deres Hverv med Anstand og til Opbyggelse.

Vasa sacra og Messeklæder fra begge Kirker vare i tilfredsstillende Tilstand.

Haraldsted - Allindemagle

Fredag d. 9' Juni visiterede jeg i Haraldsted Kirke, stor og smuk, ganske fyldt af

Tilhørere, og en lang Række Ungdom af begge Køn prydede Kirkegulvet. Sognepræst Frandsen⁸⁴⁾ prædikede livligt, ikke levende, over Joh. 3,16; man følte kun Glæden over Guds Kærlighed og ikke altid i de aandeligste Ord. Alvoren og den dybe Baggrund for det valgte Textord, kom ikke frem. Ungdommens christelige Kundskab beviste sig ved Overhøringen kun at være antagelig. Sangen var stødt, men ikke skøn, og Menigheden beherskede ganske Forsangerne. Den hele Gudstjeneste bar kjendeligt Præg af den Retning, Pastor Frandsen udelukkende tilhører.

Om Vasa sacra og Messeklæder gjælder det Ovenanførte.

Jystrup - Valsøllille

Onsdagen den 27de Juni visiterede jeg i Jydstrup Kirke, hvor en ret talrig Ungdom var mødt, man ser Faa af de Ældre, at Alt stod i et sørgeligt Misforhold til den begavede Lærers⁸⁵⁾ Forkyndelse af Ordet. Han prædikede kraftigt og smukt, lidt bredt, over 1. Joh. 3,13-18, og udviklede »Kjærlighedens Rod, dens Kraft og dens Lykke«. Ungdommen, hvis Overhøring fandt Sted efter Prædiken, svarede meget vel, nogle Enkelte endog fortrinligt, saa det var kjendeligt, at der var anvendt tilbørlig Flid paa den christelige Udvikling. Kirkesangen var daarlig, for Jørgensen (Læreren i Jydstrup), var Cantor a non cantando, og den gamle Kirkesanger fra Valsøllille⁸⁶⁾ har i sine 70 tilbagelagte Aar mistet en Stemme, som vistnok en gang har kunnet føre en Menigheds Psalmesang.

Vasa sacra og Messeklæder som ovenanført.

Vetterslev - Høm

Søndagen den 2^d Juli, 3 S. efter Trinit. visiterede jeg i Vettersløv Kirke. En stor Forsamling var tilstede og navnlig en større Deel af den confirmerede Ungdom end Pastoratets forholdsviis ringe Omsfang skulle lade forvente. Menighedens dygtige Sognepræst, Hr. Finsen⁸⁷⁾, prædikede med Klarhed og Varme over Dagens Evangelium. Han beviste sig som en i flere Henseender begavet Mand, og det maatte beklages at det ikke almindelige Indtryk hans Tale vilde kunne gjøre, baade ved dens Indhold og Form som og ved et særegent malmfuldt og sympathetisk Organ, i ikke ringe Grad svækkedes ved hans Afhængighed af Concepten, hvorpaa jeg fandt Anledning til indtrængende at henlede hans Opmærksomhed. En lignende Tilfredsstillelse ydede Ungdommen ved dens gode christelige Oplysning og dens forstandige Svar. Kirkesangen var ret god, og Kirkesangerne skilte sig fra sine Functioner med al sømmelig Værdighed.

Vasa sacra og Messeklæder ut supra.

Haslev - Freerslev

Fredag den 15de September visiterede jeg i Hasle Kirke. Den store smukke Kirke var fyldt af en talrig Forsamling. Yngre saavel som Ældre. Over Texten 1 Cor. 3,18-23 prædikede den nidkjære gamle Sognepræst⁸⁸⁾ kraftigt og klart, noget vel

kortfattet, men i Meesten følte man den lærde Mand gjennem Forkyndelsen paa en Maade, som til en vis Grad indskrænkede hans Prædikens Virkning, idet den fattedes det individualiserende Moment mere end ønskeligt og vel meget bevægede sig i Abstractioner. Men Talen var sikker og en smuk og reen Form bar Vidnesbyrd om, at Taleren beherskede sit Stof. Ungdommen var vistnok vel underviist, men bar sine christelige Kundskaber frem med en forsigtig Langsomhed, som berøvede Overhøringen det forønskede livligere Præg. Kirkesangen gik godt og levende under en sikker Ledsagelse af det lille Orgel. Den værdige gamle Kirkesanger⁸⁹⁾ udførte sin Gjerning med kirkelig Anstand; Vasa sacra og Messeklæder var i Orden.

Terslev - Ørslev

Fredag den 20' Octbr. visiterede jeg i Tersløv Kirke, som trods sit store Rumfang var ganske fyldt af Tilhørere. Den af Sognepræsten, Pastor Blume⁹⁰⁾, valgte Text var Joh. 1,25-47. Den homiletiske Exposition, hvormed Prædikenen begyndte var noget bred, men indeholdt adskilligt Godt, hvorimod Udviklingen af Themaet »at det at finde Jesus er at komme i en blivende og levende Forening med ham«, bevægede sig aldeles i det udslidte grundtvigske [overstreget] Spor om Herrens Nærværelse i Badet og Bordet, om Troens (Artiklerne) Haabets (Fadervor) og Kjærlighedens (Nadveren) Ord.

Ungdommen maatte med nogen Besværlighed føres ind paa de katechetiske Veie, men da den var kommet i Bevægelse, faldt Samtalen godt og smukt. Kirkesangen var temmelig langt tilbage. Kirkesangeren bevægede sig i sin Gjerning med Ro og Værdighed, dog ikke uden et vist pedantisk Anstrøg.

Vasa sacra m.m. ut supra.

Nordrup - Farendløse

Tirsdag den 14' Novbr. visiterede jeg i Nordrup Kirke, og glædede mig ved uansetet flere sammenstødende særlig uheldige Omstændigheder at finde den meget smukke Kirke fyldt af en talrig Forsamling. Over Texten 1. Tim. 1,15 prædikede Sognepræsten Hr. Christen Wolf⁹¹⁾ med Alvor og Varme, men i temmelig store Omrids, saa den omfattende Text noget mindre end ønskeligt kom til personlig Anvendelse. Ved Overhøringen beviste den tilstedeværende Ungdom sig at være i Besiddelse af fortrinlige Christendomskundskaber og i det Hele som uden Sammenligning den i saa Henseende meest udviklede i Ringsted Herred. Uden Tvivl skyldes dette væsentlige Fortrin for største Deelen den ved Døden bortkaldte⁹²⁾ og den nuværende Sognepræsts, saavel som de dygtige Læreres (navnlig Schow i Faringløse)⁹³⁾ nidkjære Bestræbelser, men viste dog tillige tilbage til de mange christelige Huse i denne Menighed, hvorfra Børnene ere udgaaede. Kirkesangen var som i mange Aar, smuk og kraftig under Ledelse af et fortrinlig behandlet lille Orgel. Kirkesangeren har derimod svært ved at tilegne sig den ønskelige kirkelige Anstand. Vasa sacra og Messeklæder vare i Orden.

Naar vedkommende Sognepræsters katechetiske Dygtighed her ikke ere særlig berørte (for Ringsted Herreds vedkommende), er Grunden den, at ingen af dem i denne Henseende staaer over eller under Jevnmaal.

Indberetningen til Biskoppen om disse Visitatser var i Ordlyd med Ovenstaaende. Til Slutning tilføiede jeg:

Ringsted - Benløse

Jeg tør formode, at D.Hvdhed. ved samme Leilighed kunde ønske at blive underrettet om Tilstanden i det mig selv anbetroede, vidtløftige Sognekald, Ringsted med tilhørende Landsogne og Annexet Beenløse⁹⁴⁾, og jeg skal i denne Henseende udtale mig aldeles uden Forbehold. Der er en betydelig Forskjel paa den kirkelige Udvikling indenfor denne min nærmeste Embedskredsens Grændser. Hvad Ringsted Sogn angaaer, der foruden Kjøbstadsognet egentlig indbefatter 2 Landsogne, St. Bendts og St. Hans, da kan Tilstanden forsaavidt i det Hele siges at være glædelig, som det ingenlunde hører til Sjældenhederne, at den meget store Kirke er fyldt med Tilhørere. Af disse afgiver, som naturligt, Kjøbstaden det største Antal, dog er der en ikke ringe christelig Interesse og Deeltagelse i det kirkelige Liv i det Syd for Kjøbstaden, mellem denne og Nordrup Sogn beliggende St. Hans Landsogn, dog bør det tillige her bemærkes, at en Quotedeel af Tilhørerne har hjemme i tilgrænsende Sogne. Derimod hersker Døden endnu, paa faa Undtagelser nær, fuldstændig over det nordlige Landsogn, St. Bendts, hvor de politiske Agitatorer aldeles have bemægtiget sig Befolkningen. I Annexet Beenløse, begynder Livet at røre sig, der er en ikke ganske lille sluttet Kreds, som stadig samles til Gudstjenesten, men Livets værste Fjende, baade her og i Pastoratets andre Districter, er en nedarvet, ligefrem uterlig Uvidenhed. Jeg troer at turde sige, at baade Sognepræsten og hans brave unge Medtjener af Evne arbejder paa at sprede Lys i dette aldeles sørgelige Mørke ved Bibellæsninger⁹⁵⁾ og andre gudelige Forsamlinger i Husene, men medens disse i Kjøbstaden og i St. Hans Landsogn besøges flittig, forholder i Reglen de øvrige Dele af Pastoratet sig dertil som til en dem uvedkommende Sag. Hjælpen turde nærmest ventes fra Confirmandunderviisningen, men den gamle Erfaring stedfæster sig ogsaa her, at Børnene fra disse formørkede Strøg af Pastoratet bære Hjemmets Mærke og i en forunderlig Grad ere tillukkede for Ordets Paavirkning. Derfor er Fremgangen her meget langsom, dog ikke uden Haab. - Som en Særegenhed ved det kirkelige Liv, navnlig i den Deel af Befolkningen som sogner til St. Bendts Kirke, bør jeg udhæve Misforholdet mellem den store Tilhørerkreds og det saa sparsomt besøgte Alterbord, Grunden er dog ikke vanskelig at opdage, naar der hensees til, at af det egentlige Kirkefolk er her, som overalt hvor Opvækkelsen er af ny Datum, de 4/5 Deeel Kvinder, der ikke gjerne gaar til Alters uden Ledsagelse af de modstræbende Mænd og Fædre.

En væsentlig Forhindring for det fremspirende kirkelige Liv er den næsten

*Fr. V. Andersen
i embedsdragt med ordensbånd.
Foto Orla Bock, Ringsted (1890'erne).
Det kgl. Biblioteks billedsamling.*

uudholdelige Vinterkulde i den colossale, fritliggende Kirke. Jeg vilde meget ønske, at D.H. gunstig maatte finde Anledning til indtrængende at henlede det høie Minist.'s Opmærksomhed paa, at ogsaa fra denne Side er den længe paa-tænkte Restauration af den navnkundige gamle Kirke, hvad jeg strax ved min Embedstiltrædelse, støttet af det særlige Syn, har gjort underdanig Forestilling, ikke blot ønskelig, men fra Menighedens Standpunkt set, nødvendig.

1877

Gyrstinge - Flinterup

Aar 1877 den 6 Mai som var 5^e Søndag efter Paaske visiterede jeg ifølge Biskoppens Ordre og paa hans Vegne i Gyrstinge Kirke. Det venlige Gudshuus var overfyldt af Tilhørere fra disse Menigheder, i hvilke der fra ældre Tid er christelig Opvækelse og Lys. Over Dagens Evangelium prædikede Sognepræsten Hr. Boesen⁹⁶) og gav et fromt og christeligt Vidnesbyrd om Børnenes Velsignelse, kun i Foredraget lidt svagt og lavmælet. Den efter Prædiken følgende Katechisation bar et kjendeligt Præg ikke blot af en ualmindelig god Oplysning, men ogsaa af en christelig og kirkelig Grundstemning, sikkert ikke blot fremkaldt ved de nuværende dygtige Læreres⁹⁷) Arbejde i Kirke og Skole, men ogsaa hidrørende fra Pastor Angers⁹⁸) 13aarige, velsignelsesrige Virksomhed i dette Pastorat. Det lille, vel behandlede Orgel ledede en smuk og fyldig Menighedssang, og den unge Hjælpe lærer udførte sin Gjerning i Kirken til al Tilfredshed.

Vasa sacra og Messeklæder fandtes i ønskelig Tilstand.

Stenmagle - Stenlille

Den 8 Mai visiterede jeg i Steenmagle Kirke, ligeledes opfyldt af en meget talrig Menighed, hvor Ungdommen endog stod i dobbelte Rækker paa Kirkegulvet. Sognepræst H. Møller⁹⁹⁾ prædikede over Eph. 4,3-5, en altfor lang Prædiken, noget spredt i sin Structur og hist og her noget formløs, men alvorlig, tildeels aandrig og holdt med en Overbeviisnings Kraft, som kun svækkedes ved de Distractioner, hvorfor Talen nu og da var udsat. En fortrinlig underviist Ungdom gav en smuk og livlig Redegjørelse for dens Tro og Haab og idet man tydelig følte, at Menigheden i det Hele stod rustet mod de forskellige, navnlig baptistiske Sectbevægelser, af hvilke de sidstnævnte have sat sig fast i en egen Capelgudstjeneste i Vandløse¹⁰⁰⁾ fik denne Visitats en eiendommelig Charakter, og gjorde et kjendeligt stærkt Indtryk paa den store Forsamling. Kirkesangen er meget god, og trænger ikke til det daarlige og maadelig behandlede Orgels Ledsagelse. Af Kirkesangerne udmærkede Bredahl i Steenmagle¹⁰¹⁾ sig ved at holde Indgangsbønnen med en usædvanlig Inderlighed, men Visitorator saa sig nødsaget til at paaminde dem begge om hvad Gudstjenesten nødvendig kræver af dens Tjener med Hensyn til et omhyggeligere Ydre.

Vasa sacra og Mésseklæder vare i sømmelig Orden.

Munkebjergby - Bromme

Den 10 Mai 1877, som var Christi Himmelfartsdag, visiterede jeg i Munkebjergby Kirke, hvor en meget talrig Forsamling var tilstede, saavel Yngre som Ældre. Sognepræst Gøtzsches¹⁰²⁾ Prædiken var vel ikke fri for enkelte dogmatiske Feilsyn, men stod i det Hele ikke lidet over det Almindelige, saavel med Hensyn til dens Anlæg og Indhold, som ogsaa til den sikre og kraftige Maade, hvorpaa den blev baaret frem. Det var mig ikke ubekjendt, hvad der ved paalidelige Vidnesbyrd paa Stedet blev bekræftet, at det kirkelige Samfundsliv i dette Pastorat er svagt og at Gudstjenesten savner livlig Deeltagelse hos Befolkningen. Om Menighedens begavede Lærer ellers arbejder samvittighedsfuldt med det ham betroede Pund, er denne beklagelige Tilstand da kun et nyt Vidnesbyrd om, at Menighedslivet stundum kan staae i et uforklarligt Misforhold til de Midler, hvormed der virkes til dets Fremme, og jeg bør da særlig ikke lade ubemærket, at den talrige Ungdom var saa vel instrueret som noget Sted i Provstiet og gjorde Rede for sin Kundskab paa en saa levende Maade, at der i ethvert Fald med den maa være arbeidet med Flid igjennem en Aarrække, og at der herfra vil kunne drages gode Forhaabninger for Menighedens Fremtid.

Af Kirkesangerne udviste kun den ene, Friberg i Munkebjergby¹⁰³⁾, sømmelig Anstand og Værdighed under Gudstjenesten; den anden, Lund i Bromme¹⁰⁴⁾, bar i Kirken, som ogsaa i Skolen, sit Partis uheldige Særpræg. Vasa sacra og Mésseklæder vare i Orden.

Pedersborg - Kindertofte

Den 13 Mai s.A. som var 6' Søndag efter Paaske visiterede jeg i Pedersborg Kirke, hvor en talrig Forsamling var tilstede, deriblandt dog ikke Faa fra det nærliggende Sorø. Sognepræst Heise¹⁰⁵) prædikede ret kraftigt om den Helligaands Vidnesbyrd. Prædikenen fattedes til en vis Grad sikker Disposition og den første, overveiende Deel var holdt i altfor stor historisk Almindelighed. Det sidste Afsnit, som mere henvendte sig til Menneskehjertet, var smukt og indtrængende. Den ikke særdeles talrige Ungdom svarede med en ikke uheldig, rolig Betænkksomhed, og viste sig at være i Besiddelse af et godt og rigeligt Forraad af christelig Kundskab. Kirkesangen var temmelig svag, men den gamle Kirkesanger¹⁰⁶) udførte sit Hverv paa passende Maade. Vasa sacra og Messeklæder fandtes at være i Orden.

Sorø

Den 26 August s. A., som var 13' Søndag efter Trinit., visiterede jeg i Sorø Kirke, hvor en talrig Menighed var forsamlet, som dog kun for en mindre Deel holdt ud til Gudstjenesten var sluttet. Sognepræst Glahns¹⁰⁷) Prædiken bevægede sig homilistisk over det hele Evangelium og var i det Væsentlige kun den traditionelle Fortolkning af Samaritanerens Lignelse om Christus, men gjorde, bortset fra det vistnok ved Pastor Glahns Sygelighed foranledigede ydre Svaghedspræg, et varmt og smukt Indtryk, uden at bære nogetsomhelst Spor af Partimærke. Ungdommens Standpunkt syntes mig ringere end jeg havde ventet det, navnlig henseet til den fortrinlige Borgerskole, over hvilken jeg ved Skolevisitationer oftere har glædet mig, og det var i ethvert Tilfælde iøinefaldende, at den lærde Skoles Disciple¹⁰⁸) stode langt tilbage for de bedre af Borgerskolens Elever i christelig Oplysning. Gudstjenestens øvrige Led fandtes, som det kunde ventes, særdeles opbyggelige og den mindere, nu fuldt restaurerede Kirke, vistnok en af Landets skønneste, omslutter det Hele paa en høitidelig Maade.

Lyngø - V. Broby

Den 5' Octbr. s. A. visiterede jeg i Liunge Kirke, hvor en talrig Forsamling fra begge Pastoratets Sogne og fra Sorø var tilstede. Det er kjendeligt, at denne Menighed i en lang Aarrække har været betjent af dygtige Præster; en stor Modtagelighed for Ordet og en levende Deeltagelse i den hele Gudstjeneste var umiskjendelig. Sognepræst Tryde prædikede over 1 Cor 1,4-8 vel noget bredt, men smukt og varmt, og under den derpaa følgende Overhøring fattedes der fra den talrige Ungdoms Side ikke Svar paa noget Spørgsmaal og ikke faa Enkelte lagde en fortrinlig dybere Tilegnelse af det christelige Læsestof for Dagen. Der blev sunget kraftigt og varmt; Kirkesangeren skilte sig fra sine officia til al Tilfredshed, vasa sacra og Messeklæder fandtes i Orden.

Slaglille - Bjernede

Den 7^e Octbr. s. A., som er 19^e Søndag efter Trinit. visiterede jeg i Slaglille Kirke, hvis lille Rum var fyldt af Tilhørere, af hvilke ogsaa for en Quotedeel var fra Sorø. Sognepræsten Dr.phil. Heise¹¹⁰⁾ holdt en særdeles vel udarbejdet, afrundet Prædiken, som blev frembaaret med stor Sikkerhed, men Talerens oratoriske Pathos skadede ikke lidet Indtrykket. Ungdommen var godt instrueret i alt Positivt, men svag i videregaaende Anvendelser. Kirkesangen var jævn, vasa sacra og Mes-seklæder i behørig Stand.

Alsted - Fjenneslev

Den 12^e Octbr. s. A. visiterede jeg i Alsted Kirke, hvor den store Tilhørerkreds ligeledes var blandet med Beboere af omliggende Sogne, navnlig Sorø. Sognepræst Lyngby¹¹¹⁾ holdt en Prædiken over Matth. 2.20, som ikke var uden Begavelse, især i Retning af de ydre Gaver, men ikke betydelig og alt for stærkt prydet med Talens Blomster. Ungdommen svarede meget vel og viste sig tildeels i Besiddelse af en udviklet Evne til at tænke over Troens Sandheder. Sangen var ret god. Kirkesangeren skilte sig ordentlig fra sine Functioner og Alterets Tilbehør var i god Orden.

Bringstrup - Sigersted

Den 14^e Octbr. s. A., 20^e Søndag efter Trinitatis, visiterede jeg i Bringstrup Kirke, hvis store Rum var overfyldt af Tilhørere. Dagen bragte et jævnt, sundt Vidnesbyrd af Sognepræst Wedel¹¹²⁾ over Evangeliet, som imidlertid i det ydre Foredrag lod endeel større Kraft at ønske - hvorved dog Præstens Helbred maatte bringes med i Betragtning - og en glædelig Samtale med en særdeles vel oplyst Ungdom.

Da denne Visitats sluttede i Rækken i Alsted Herred, tør det være Stedet at bemærke at med Undtagelse af den lærde Skoles Elever i Sorø, har Ungdommens Christendomskundskab næsten i hele Herredet viist sig som saa gjennemgaaende fortrinlig, at den giver et lyst og meget glædeligt Haab for Fremtiden.

I øvrigt er det mig ikke ubekjendt, at disse Menigheder, navnlig den i Hovedsognet Bringstrup staaer langt tilbage, hvilket ogsaa lod sig tilkjende i den svage Menighedssang, der paa uheldig og famlende Maade blev ledet af en falsksyn-gende og ved Bønnen i Chordøren ramsende Kirkesanger¹¹³⁾. Vasa sacra og Mes-seklæder befandtes i ønskelig Stand.

Med Hensyn til de af Sognepræsterne ved de berørte Visitatser afholdte Katechisationer skulde jeg tillade mig at bemærke, at der for Ingen af dem fandtes nogen fremherskende katechetisk Dygtighed. Skulde jeg særlig udhæve nogen Enkelt i denne Retning, maatte det blive Pastor Tryde i Liunge, i hvis Samtale med Børnene en opbyggelig Aand kom til Orde, og Dr.phil. Heise i Slaglille, hvis Katechese gav en klar fremskridende Udvikling, men paa den anden Side led af nogen Tørhed.

Til Oplysning for Hs. Exc. Biskoppen ved Visitatsen i Ringsted Herred i Juli M. 1881⁽¹⁴⁾

Haraldsted - Allindemagle

Sognepræst Frandsen. Er en nidkjær og virksom Præst, i avigte Vinter stærkt hæmmet i sin Gjerning ved en langvarig Sygdom, som nødte ham til at søge fremmed Hjælp, af tvivlsomt Værd. Han tilhører med Liv og Sjæl den grundtvigske Retning. Han læser endeel, men eensidigt, og deler med sit Parti, hvor der ikke undtagelsesviis findes en virkelig Erudition, den meget begrændsede Synskreds og den Overlegenhed i Fremtræden, hvorfor det menes at have Betingelsen i sin eiendommelige Oplysning. Iøvrigt finder man bag denne tildeels stødende Partiform et godt, kjærligt Menneskehjerte.

Jystrup - Valsøllille

Sognepræst Petersen er en ret begavet Mand, med sunde kirkelige og theologiske Begreber, forenet med en god Arbeidsvillie. Alligevel har han, mærkeligt nok, ikke kunnet fremvirke Resultater af kjendelig Betydning. Der er Noget i Mandens Personlighed, som ikke i nogen Maade er uhæderligt og dog holder saavel den Enkelte som Samfundet i nogen Afstand fra ham. Dette bemærkes dog neppe ved et kort Samliv. Ved flere Leiligheder, hvor jeg er traadt i Forbindelse med Jystrup og Valsøllille Menigheder, har jeg modtaget et ualmindelig koldt Indtryk af deres Samfundsliv.

Vigersted - Kværkeby

Sognepræst Møller, R.Dbr., er en gammel Mand, hvis fra Begyndelsen sikkert nok ikke ubetydelige Gaver ikke have kunnet modstaae Aarenes Tryk og adskillig legemlig Skrøbelighed. Han er alligevel særdeles afholdt i sin Kreds, der imidlertid i kirkelig Henseende ikke fremviser synderlig Frugt.

Nordrup - Farendløse

Om Forholdene i dette Pastorat og om dets Sognepræst Wolf, har jeg udtalt mig udførlig i den Exposé over Menighedsforholdene, som jeg tidligere har indsendt⁽¹⁵⁾, hvortil jeg her tillader mig at henvise.

Førslev - Sneslev

Ogsaa om Forholdene i dette Pastorat har jeg udtalt mig paa ovenanførte Sted og bemærket, at de maaskee ere noget lysere, navnlig i Snesløv Sogn, end ellers i Almindelighed i Herredet.

Sognepræst Clausen⁽¹⁶⁾ er sikkert en brav, christelig Præst. Han taler med en vis Lethed, og har en ret god Opinion for sig, om jeg end tilstaaer, at jeg de faa Gange, jeg har havt Leilighed til at høre ham, har fundet hans Forkyndelse temmelig flad.

Haslev - Freerslev

Haslev-Freersløv Pastorat, hvis bevægede Menighedsforhold og den tildeels under Indflydelse af den indre Mission begyndte, men nu under den dygtige unge Sognepræst Weber's Ledelse sig fra denne Paavirkning frigjørende Opvækelse, har jeg tidligere, i den berørte Promemoria tilladt mig at skildre.

Terslev - Ørslev

Sognepræst Bluhme er en alvorlig og ret dygtig Mand. Han er en vidtgaaende Tilhænger af den grundtvigske Retning, som dog i sin Personlighed og sin Læreform ikke er uden et vist pietistisk Anstrøg. Han deler Retningens exorbitante Frihedsbevægelse og beflitter sig dog, skjøndt ikke med Held, paa en rationel Begrundelse af dens Udslag. Hans Personlighed gjør et mærkeligt blandet Indtryk; der spores endog stundom et vist sværmerisk Anstrøg. Jeg har kjendt Manden i hans første Præsteaar, livsglad, let ogsaa i alvorlige Anliggender, satirisk; neppe veed jeg at have truffet et større Exempel paa Omskiftelse i et Menneskes Phænomen end her. Menigheden stagnerer.

Vetterslev - Høm

Sognepræst Finsen har mange gode Betingelser for at være Landsbypræst og har ved sin store Omgængelighed og sit velvillige Forhold vundet megen personlig Tilslutning i sin Kreds. For Guds Riges Sag er Tilslutningen destoværre ikke større her end i de fleste andre af Provstiets Menigheder, snarere under end over Gjennemsnittet. Han har ogsaa adskillige Forudsætninger for en frugtbar Forkyndelse; han seer ret godt paa sin Text, disponerer, naar jeg har hørt ham, forstandig og har et smukt Organ. Men man mærker ikke Meget til en intensivere Virksomhed, og han skader sin Prædiken i ikke ringe Grad ved at benytte sin Concept.

Noter:

¹⁾ LAK. Alsted Herreds Provsti. Provst Laurenbergs visitats- og embedsbog 1689-95.

²⁾ Mynsters visitatsbøger beror i LAK. Sjællands Stifts Bispearkiv. De er udgivet af Bjørn Kornerup: J.P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835-1853. I-II. Kbh. 1937.

³⁾ Martensens visitatsbøger findes i hans privatarkiv på Det Kgl. Bibl. (NKS 3428, 4°). Martensens visitatser i Ringsted Herred er udg. af Henning Heilesen i Årbog for Hist. Samf. for Sorø Amt 61, 1974 s. 53-81 og i Alsted Herred i Kirkehistoriske Samlinger, 1987, s. 183-98.

⁴⁾ Om bispe- og provstevitatser Bd. II s. 319-26 og s. 361-74.

⁵⁾ Om det kirkelige Tilsynsembede i Sjælland, Betragtninger, fremkaldte ved Biskop Martensens Visitatser. Af r. Om pseudonymet se Ehrencron-Müller: Anonym- og Pseudonym-Lexikon (1940) s. 185.

⁶⁾ Herom se P.G. Lindhardt i Årbog for hist. Samfund for Sorø Amt 1953 s. 9-63 og Elith Olesen i Kirkehist. Saml. 1983-84 s. 7-89.

⁷⁾ Jfr. hans udtalelse i Kirkekommissionen af 1868 (Beretning om Forhandlingerne i den ....18de Juni 1868 til Overveielse af de kirkelige Forhold nedsatte Commission (1870) s. 322.

⁸⁾ Knud Banning: De sjællandske vækkelser (Vækkelsernes frembrud i Danmark i første halvdel af det 19. århundrede I (1961) s. 86-90).

- ⁹⁾ Smst. s. 133 ff.; jfr. Knud Banning: Forsamlinger og Mormoner (1960) s. 223-30.
- ¹⁰⁾ Der henvises generelt til Erik Nørr: Da biskop Martensen blev træt af visitatser. Provsternes kirkevisitatser i det 19. århundrede (Spor. Arkiver og historie. 1987, s. 231-46).
- ¹¹⁾ Jfr. Martensens breve til F.V. A. (Det Kgl. Bibl. NKS 4532,4°).
- ¹²⁾ Martensens anbefaling 21/4-1871 og udtalelse 22/4-1871 om alle ansøgere til præsteembedet i Ringsted (RA. Kultusmin. 1. Kt. Journalsag Y 2/1871).
- ¹³⁾ F.V. A.: Nogle Betragtninger og Studier over og i Sammenhæng med Biskop Martensens »Den christelige Ethik« (1879) [264 s.].
- ¹⁴⁾ H. Martensen til F.V. A. 4/4-1879 (NKS 4532, 4°); jfr. Martensen til L. Gude 11/5-1879 (Biskop H. Martensens Breve. III (1957) s. 127).
- ¹⁵⁾ F.V. A.: Til Forsvar for J.P. Mynsters Eftermæle (1881).
- ¹⁶⁾ Martensen til L. Gude 20/7-1872 (Breve III s. 67).
- ¹⁷⁾ Martensen til L. Gude 16/12 og 19/12-1880 (Breve III s. 134-36).
- ¹⁸⁾ Martensen til F.V. A. 22/8-1878 (NKS 4532, 4°).
- ¹⁹⁾ H. Martensen: Af mit Levnet. III (1883) s. 137-38.
- ²⁰⁾ F.V. A.: En Afsked, foranlediget ved 5. Udgave af Martensens Dogmatik (Teologisk Tidsskrift. Ny Rk. VI 1904-05 s. 1-6).
- ²¹⁾ Den er i 1985 blevet afleveret til Landsarkivet.
- ²²⁾ Martensen til F.V. A. 31/8-1875 og 26/3-1876 (NKS 4532, 4°).
- ²³⁾ Kanc. Prom. til Sjællands biskop 24/5-1800 (Fogtmans Reskripter 1799-1800 s. 585).
- ²⁴⁾ Jfr. Spor. Arkiver og historie (1987), s. 242.
- ²⁵⁾ Indberetningen er lagt ind i Martensens visitatsdagbog nr. 8 (NKS 3428, 4°).
- ²⁶⁾ Kanc. Prom. 24/5-1800.
- ²⁷⁾ Bjørn Kornerup: J.P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835-1853. I s. XXXV-XXXVI.
- ²⁸⁾ Arne Majvang: Haslev og Freerslev Sognes Historie. I. Haslev 1967 s. 179-80.
- ²⁹⁾ Erik Nørr: Mellem Otto og Jakob. 61 års brevveksling mellem Gyllingpræsten Otto Møller og præsten og naturvidenskabsmanden Jakob Severin Deichmann Branth. I (1986) s. 23*-24*.
- ³⁰⁾ Kirkekommissionens anførte Beretning s. 322-24.
- ³¹⁾ Ringsted Folketidende 20/5-1910 (nekrolog).
- ³²⁾ Vilh. Andersen: Mit Præstegaards-Hjem (1864-71) trykt i Mit Hjem. Udg. C.A. Clemmensen. 1 Aarg. 1911 s. 4-6.
- ³³⁾ F.V. A.: Lader Eder forlige med Gud. Prædikener paa alle Søn- og Helligdage.
- ³⁴⁾ L.J. Koch: Hans Adolph Brorson. Visitatsberetninger og breve (1960) s. XII-XIII.
- ³⁵⁾ Se en række eksempler i præsternes embedsbøger (i Landsarkivet).
- ³⁶⁾ Præsteembedernes nettoindtægter blev i 1870 opgjort i penge (gennemsnit for årene 1864-68). I Hof- og Statskalenderen anføres disse tal i en årrække ved hvert præsteembede.
- ³⁷⁾ Nicolai Holten: Om Tilsyns-Gjærningen i den danske Folkekirke (1860) s. 24.
- ³⁸⁾ C.F. Balslev: Luthers Catechismus med en kort Forklaring. En Lærebog for den uconfirmerede Ungdom. 1. udg. 1849; jfr. Bek. 3/10-1856 (Gejstlige Reskripter 1856 s. 269-74).
- ³⁹⁾ Kanc. Cirk. 12/7-1828 til biskopperne (Fogtmans Reskripter 1828 s. 267-68).
- ⁴⁰⁾ Kanc. skr. 29/11-1831, jfr. skr. 7/6-1831 (trykt i Fogtmans Reskripter 1831).
- ⁴¹⁾ Kultusmin. skr. 23/6-1854 (Fogtmans Reskripter 1854 s. 251-52).
- ⁴²⁾ Sjællands Stifts Bisparkiv. Indberetninger om kirkelige forhold. Om indberetningerne jfr. nedenfor.
- ⁴³⁾ Erik Nørr: Det højere skolevæsen og kirken (1979) s. 113-41.
- ⁴⁴⁾ Jfr. H.V. Skibsted: Almueskolevæsenet i de danske Kjøbstæder og Landdistricter. Ny udg. (1876) s. 157-63.
- ⁴⁵⁾ Anordn. 29/7-1814 L. Bilag A § 37 og Kultusmin. skr. 4/6-1850 (trykt i Fogtmans Reskripter 1850).

- ⁴⁶⁾ Årbog for Hist. Samf. for Sorø Amt 61, 1974 s. 65.
- ⁴⁷⁾ Jfr. F.V. A.'s udtalelser i Roskilde Præstekonvent 1886 (Dansk Kirketidende 1887 sp. 38-41, 46).
- ⁴⁸⁾ LAK. Sjællands Stifts Bispearkiv. Indberetninger om kirkelige forhold.
- ⁴⁹⁾ Om de kirkelige forhold i Haslev og pastor Schiøtz se S. Spanning: Aandslivets Vilkaar og Vækst paa Hasleveggen gennem ca. 100 Aar. Haslev 1935; Arne Majvang: Haslev og Freerslev Sognes Historie. I Haslev 1967 s. 139 ff.; Paul Nedergaards Præstehistorie. II (1954) s. 373 ff.
- ⁵⁰⁾ Jernbanen Roskilde-Køge-Haslev-Næstved-Masnedssund indviedes 4/10-1870. Haslev Station blev anlagt et godt stykke fra landsbyen Hasle, men snart opstod der en by i området mellem stationen og landsbyen.
- ⁵¹⁾ S. Spanning: Irvingianerne eller den katolsk-apostolske Tanke (Aandslivets Vilkaar og Vækst paa Hasleveggen s. 37-39).
- ⁵²⁾ N.P. Grunnet (1827-97) stiftede 1855 Den evangelisk-lutherske frikirke. Da bevægelsen havde størst tilslutning, var der 10 menighedskredse i landet.
- ⁵³⁾ Schiøtz' indberetning jan. 1879 indsendt af F.V. A. til biskop Martensen (Sjæll. Stifts Bispearkiv. Indberetninger om kirkelige forhold 1878).
- ⁵⁴⁾ Datteren Therese gift med oberst Keyper.
- ⁵⁵⁾ Schiøtz redegjorde i sin indberetning for 1879 om livet i det nye missionshus (Indberetninger om kirkelige forhold 1879).
- ⁵⁶⁾ Ifølge Haslev Sogns kirkebøger blev der i sidste halvdel af 1870'erne døbt flere børn i den katolsk-apostolske menigheds forsamlingsaal i Teestrup.
- ⁵⁷⁾ Sognepræsten anførte i Haslev Sogns hovedministerialbog 1848-89 ved to børn blandt de i 1878 døbte, at de var uægte. Den omtalte jøde er ikke blevet døbt i Haslev 1878-81 ifølge kirkebogen.
- ⁵⁸⁾ Sjæll. Stifts Bispearkiv. Visitatslister 1860-1937; Ringsted-Benløse Pastorat. Embedsbøger 1738-1866, 1867-1948.
- ⁵⁹⁾ Beretning om Forhandlingerne i den ... 18de Juni 1868 til Overveielse af de kirkelige Forhold nedsatte Commission s. 60.
- ⁶⁰⁾ LAK. Ringsted-Alsted Herreders Provsti. Visitatsprotokol 1872-1932 side 199-201.
- ⁶¹⁾ F.V. A.'s indførsel i visitatsprotokollen; Thiels ansøgning 16/12-1878 om Stenmagle med påskrifter og adressen med de 445 underskrifter (R.A. Kultusmin. 1. Kt. Ansøgninger om gejstlige embeder 1853-1915).
- ⁶²⁾ F.V. A.'s indførsler i visitatsprotokollen; Blumes ansøgning 16/7-1879 om Keldby indeholder F.V. A.'s anbefaling efter det 2. udkast (Ansøgninger om gejstl. embeder 1853-1915).

Noter til visitatsoptegnelserne:

- ⁶³⁾ J.P.J. Hedegaard (f. 1826), Seminarist 1849 Ranum, lærer Ørsløvunderskov 1853-98. For oplysninger om lærere henvises generelt til H.H. Mangor og A. Petersen: Skolestatistik (1877) og H. Friis Petersen: Dimittender fra danske Skolelærer-Seminarier samt Privatister 1771-1880 (maskinskrevet 1958).
- ⁶⁴⁾ J.F. Wedel (1813-87), sognepræst (sp.) Bringstrup-Sigersted 1863-84. For oplysninger om præster henvises generelt til Poul Nedergaards Dansk Præste- og Sognehistorie.
- ⁶⁵⁾ H.V.S. Finsen (1821-94), ord. kateket Ringsted-Benløse 1858-69, sp. Veterslev-Høm 1869-89, jfr. Jørn Jørgensen: Veterslev præstegårds historie II (Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 74, 1987, s. 17ff).
- ⁶⁶⁾ Erik Kjær (1805-92), Sem. 1826 Lyngby, lærer Høm 1846.
- ⁶⁷⁾ Om Sorø Kirkes restaurering 1867 ff. se Danmarks Kirker. Sorø Amt I (1936) s. 50.
- ⁶⁸⁾ H.C. Glahn (1810-91), sp. Sorø 1861-83.

- ⁶⁹) Restaurering/genopbygning af Fjenneslev Kirke 1872-74 ved arkitekt Chr. Hansen (Danmarks Kirker. Sorø Amt I s. 330).
- ⁷⁰) J.P.C. Lyngbye (1811-92), sp. Alsted-Fjenneslev 1866-92.
- ⁷¹) C.J. Jessen (1816-75), sp. Nordrup-Farendløse 1871-75. F.V. A. havde selv været sp. i Nordrup 1845-71 jfr. F.V. A.: Glæde i Afskedstimen. Afskedsprædiken i Nordrup (1871).
- ⁷²) J.S. Jacobsen (1841-94), hjælpepræst Bodilsker-Neksø 1869-73 senest sp. Bjergby-Mygdal 1878-94.
- ⁷³) A.C.G. Thiel (1843-1927), kapellan Nordrup 1873, Stenmagle-Stenlille 1874-78, senest sp. Kvislemark-Fyrendal 1901-14. Jfr. ovenfor.
- ⁷⁴) C.J. Møller (1811-82), sp. Vigersted-Kværkeby 1862-82, broder til præsten i Stenmagle.
- ⁷⁵) H.C.H. Møller (1814-80), sp. Stenmagle-Stenlille 1863-78.
- ⁷⁶) Se note 73.
- ⁷⁷) Det gamle menighedsliv stammer tilbage fra J.F. Fengers tid som sognepræst (1833-54).
- ⁷⁸) H.K. Tryde (1808-84), sp. Lyngby-V. Broby 1854-82.
- ⁷⁹) Kirken i Førslev er restaureret ved arkitekt Fr.V. Tvede (Danmarks Kirker. Sorø Amt I s. 536).
- ⁸⁰) C.E. Bagger (1807-80), sp. Øde Førslev-Sneslev 1857-77.
- ⁸¹) Jfr. P. Severinsen: De rette Messeklæder. Bidrag til Kirkeklædernes Historie. Kbh. 1924. Billedeksempler fra Ringsted-Alsted Herreder s. 60-62. Severinsen var sognepræst i Bringstrup-Sigersted 1913-38.
- ⁸²) Se note 74.
- ⁸³) Niels Rasmussen (1827-92), lærer i Vigersted, K.J. Bertelsen (1849-86), andenlærer i Vigersted 1874-77, R.L.J. Wellejus (1826-88), lærer Kværkeby og N.C. Larsen (1847-1928), andenlærer Kværkeby.
- ⁸⁴) H.P. Frandsen (1813-90), sp. Haraldsted-Allindemagle 1868-82. Jfr. ovenfor.
- ⁸⁵) A.C. Petersen (1811-1901), sp. Jystrup-Valsøllille 1844-1901. Jfr. August F. Schmidt: Pastor Petersen til Jystrup og Cora Nyegaard (Aarbog for Hist. Samf. for Sorø Amt XXVIII (1940) s. 60-68) og J.V. Christensen i Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie. V. Ringsted 1919 s. 199-210.
- ⁸⁶) L.U. Fischer (1805-83), Sem. 1830 Jonstrup, lærer Valsøllille.
- ⁸⁷) Se note 65.
- ⁸⁸) O.M. Schiøtz (1806-80), sp. Haslev-Freerslev 1841-80, jfr. ovenfor.
- ⁸⁹) C.W.L. Høegh (1809-90), Sem. 1831 Lyngby, lærer Lysholm 1839-70, Haslev 1870-81.
- ⁹⁰) C.V. Blume (1818-1904), sp. Terslev-Ørslev 1874-93, jfr. ovenfor.
- ⁹¹) C. Wolf (1814-84), sp. Nordrup-Farendløse 1875-83.
- ⁹²) C.J. Jessen (1816-75), sp. Nordrup 1871-75. F.V. A. var sp. her 1845-71.
- ⁹³) Peter Schou (1838-1918), Sem. 1864 Blaagaard, lærer Farendløse.
- ⁹⁴) F.V. A. var sp. i Ringsted-Benløse 1871-94.
- ⁹⁵) Kaldskapellanen i Ringsted var 1874-77 P.C. Møller (1839-1909), senest sp. Katstrup-Ørridslev-Tolstrup 1885-1903. Om bibellæsningerne jfr. ovenfor.
- ⁹⁶) Emil Boesen (1814-89), sp. Gyrstinge-Flinterup 1868-85, medlem af Folketinget 1853-54.
- ⁹⁷) M.A. Giebelhausen (1811-94), Sem. 1838 Lyngby, lærer Gyrstinge fra 1859, J.A. Hansen (1839-1923), Sem. 1864 Ex. Komm., lærer Kirke Flinterup fra 1871.
- ⁹⁸) E.J. Anger (1813-95), sp. Gyrstinge-Flinterup 1855-68, udgav bl.a. flere lærebøger i Religion og en samling af prædikener holdt i Gyrstinge (1865), senest sp. Horslunde-Nordlunde 1868-85.
- ⁹⁹) Se note 75.
- ¹⁰⁰) Om bapptismen i Stenmagle-Stenlille se Knud Banning: Forsamlinger og Mormoner (1960) s. 228-30.
- ¹⁰¹) C. Bredahl (1813-83), Sem. 1835 Jonstrup, lærer Stenmagle fra 1850.

- ¹⁰²⁾ P.C. Gøtzsche (1815-87), sp. Munkebjergby-Bromme 1870-80. Broder til den senere biskop i Ribe.
- ¹⁰³⁾ J. Friberg (1824-89), cand.phil., Sem. 1859 Ranum, lærer i Munkebjergby 1869-86.
- ¹⁰⁴⁾ C.L. Lund (f. 1823), Sem. 1853 Jonstrup, lærer i Bromme fra 1862.
- ¹⁰⁵⁾ V. Heise (1825-90), adjunkt Sorø, sp. Pedersborg-Kindertofte 1869-79, senest sp. Stenløse-Fangel 1885-90. Dyrkede litterære studier. Broder til præsten i Slaglille.
- ¹⁰⁶⁾ Mandrup Poulsen (1808-1902), Sem. 1828 Jonstrup, lærer Pedersborg indtil 1879.
- ¹⁰⁷⁾ Se note 68.
- ¹⁰⁸⁾ Om religionsundervisning i de lærde skoler jfr. Erik Nørr: Det højere Skolevæsen og Kirken (1979).
- ¹⁰⁹⁾ J.F. Fenger (sp. her 1833-54), H.K. Tryde (sp. her 1854-82).
- ¹¹⁰⁾ F.J. Heise (1820-78), dr.phil. 1849, sp. Slaglille-Bjernede 1871-78.
- ¹¹¹⁾ Se note 70.
- ¹¹²⁾ Se note 64.
- ¹¹³⁾ Jfr. note 63.
- ¹¹⁴⁾ F.V. A.'s indberetning indeholder også oplysninger om skolerne, men disse er udeladt her. (NKS 3428, 4° hæfte nr. 8). De fleste af præsterne er omtalt i noter ovenfor.
- ¹¹⁵⁾ Den nævnte indberetning ses ikke bevaret i bispearkivet.
- ¹¹⁶⁾ J.T. Clausen (1823-1902), sp. Førsløv-Sneslev 1879-98.
- ¹¹⁷⁾ M. Weber (1850-1933), sp. Haslev-Freerslev 1880-1921, afløste i 1895 F.V. A. som provst i Ringsted-Alsted Herreder.

DIS-Danmark

1 0 5 6 1 1